

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory

Bajka o včelách Bernard Mandeville

**Helena Kamrlová
Zlínský kraj**

Uherské Hradiště, 2020

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory

Bajka o včelách
Bernard Mandeville

The Fable of the Bees
Bernard Mandeville

Autor: Helena Kamrlová

Škola: Gymnázium Uherské Hradiště, Velehradská třída 218,
686 01, Uherské Hradiště

Kraj: Zlínský kraj

Konzultanti: Mgr. Petr Machala

Laura Hughes-Onslow

Uherské Hradiště, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Uherském Hradišti dne 28.2. 2020

Helena Kamrlová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat především panu učiteli Mgr. Petru Machalovi, který mě po celou dobu psaní mé práce podporoval a zásoboval užitečnými tipy na knihy, ze kterých je vhodné čerpat.

Mé poděkování patří také PhDr. Mgr. Janu Balonovi, Ph.D., který se mnou moji práci zkonzultoval a okomentoval jednotlivé kapitoly. Jeho hodnocení je k nalezení v příloze.

Dále bych ráda poděkovala panu doc. Mgr. Michael Hauserovi, Ph.D., který si moji práci přečetl a dal mi několik užitečných rad o tom, na co bych se měla dodatečně více zaměřit.

Co se českého překladu „Bajky o včelách“ týče, ráda bych poděkovala panu doc. Mgr. Janu Chovancovi, Ph.D., Mgr. Filipu Krajníkovi, Ph.D. a Stephenu Paul Hardymu, Ph.D. Ohotně mi poskytli důležité rady ohledně některých pasáží v bajce, u kterých jsem si nebyla plně jistá jejich významem.

Další velké díky směřuji k panu učiteli Mgr. Jaroslavu Březinovi za jeho umělecké oko, co se týče mých překladů a za jeho rady, jak poupravit jednotlivé verše.

Anotace

Tato práce se zabývá analýzou díla „Bajka o včelách“ (edice z roku 1714) od Bernarda Mandevilla. Obsah bajky je zde rozebrán z několika různých hledisek. A to jak z historického, sociologického a psychologického tak i z ekonomického hlediska. Součástí tohoto dokumentu je také kompletní český překlad Mandevillovy bajky (viz příloha 1).

Cílem této práce je prostřednictvím jeho nejslavnějšího díla upozornit na význam osobnosti Bernarda Mandevilla a představit jeho přínos jak v ekonomii, tak i v jiných oborech. Pro řádné dosažení tohoto cíle jsem se rozhodla poskytnout první kompletní překlad Bajky o včelách, který by mohl být dále využíván.

Klíčová slova

Bajka o včelách; Neviditelná ruka trhu; Neřest; M-paradox

Annotation

This work deals with an analysis of the work “The Fable of the Bees” (edition from 1714) from Bernard Mandeville. The content of the fable is discussed from several approaches. Historical, sociological as well as economic approach (see attachment)

The aim of this work is to point out the personage of Bernard Mandeville and introduce his contribution in the field of economics as well as other disciplines. The next aim of this work is to provide the first complete translation of “The Fable of the Bees” which could be used further.

Keywords

Fable of the Bees; The Invisible Hand; Vice; M-paradox

Obsah

1	ÚVOD.....	3
2	VYDÁNÍ „BAJKY O VČELÁCH“	3
3	VÝZNAM „BAJKY O VČELÁCH“.....	3
4	BERNARD MANDEVILLE	5
4.1	ŽIVOT BERNARDA MANDEVILLA	5
4.2	MANDEVILLOVO STANOVISKO.....	5
4.2.1	M-PARADOX	6
4.2.2	DŘÍVĚJŠÍ ZNÁMKY PODOBNÝCH TEORIÍ.....	6
5	HISTORICKÉ HLEDISKO.....	8
5.1	KONTEXT DOBY.....	8
5.1.1	ANGLIE POČÁTKU 18. STOLETÍ	8
6	EKONOMICKÉ HLEDISKO.....	10
6.1	NEVIDITELNÁ RUKA TRHU.....	10
6.2	EKONOMICKÝ KONTEXT INTERPRETACE	11
6.3	PARADOX SPOŘIVOSTI	11
6.4	OSA DOBRA A ZLA	11
7	SOCIOLOGICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO.....	15
7.1	NEŘEST VE SPOLEČNOSTI.....	15
7.2	POKRYTECTVÍ.....	16
7.3	ALTRUISMUS A KOOPERACE	16
7.4	EGOISMUS	16
7.5	LÍTOST.....	17
7.6	PÝCHA	17
8	BAJKA O VČELÁCH – DĚJ.....	18
9	ESEJ „PO STOPÁCH MORÁLKY“	19
9.1	VÝTAŽEK Z ESEJE „PO STOPÁCH MORÁLKY“ Chyba! Záložka není definována.	
10	REAKCE DOBY	22
11	ADAM SMITH – ODPŮRCE NEBO NÁSLEDOVNÍK?.....	24
12	PŘIROVNÁNÍ K REÁLNÝM SITUACÍM.....	27
12.1	REÁLNÝ ZÁKLAD BAJKY.....	27

12.2	PRIVATIZACE V ČESKÉ REPUBLICE.....	28
12.3	ČESKÁ REPUBLIKA – TUNELOVÁNÍ KOMERČNÍ BANKY	29
12.4	PETR KELLNER	29
13	PLATÍ TEDY M-PARADOX?	31
14	PŘEKLÁDÁNÍ BAJKY O VČELÁCH	33
14.1	FORMA DÍLA	33
14.2	PRIORITY A POSTUP PŘI PŘEKLÁDÁNÍ	33
15	ZÁVĚR	1
16	POUŽITÁ LITERATURA	2
17	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	3
18	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	5
19	PŘÍLOHA 1: BAJKA O VČELÁCH: PŘEKLAD.....	6
20	PŘÍLOHA 2: BAJKA O VČELÁCH: ORIGINÁL	21
21	HODNOCENÍ PHDR. MGR. JANA BALONA, PH.D.	35

1 ÚVOD

Jako téma své středoškolské odborné činnosti jsem si vybrala „Bajku o včelách“ od Bernarda Mandevilla. Jedná se o veršované dílo z počátku 18. století, které je významné z mnoha hledisek. Ve své práci provádím rozbor této bajky z filozofického hlediska. V době Mandevillovy tvorby spadala velká řada dnešních společenských věd pod tehdejší filozofii. Pro větší přehlednost však rozlišuji psychologické a sociologické hledisko a ekonomické hledisko „Bajky o včelách“. Zmiňuji také etiku, která je klíčovým tématem v Mandevillově díle a vše srovnávám s historickým kontextem, čímž dílo zasazuji do paradigmatu barokní mentality. Kromě teoretického rozboru tohoto díla, vytvářím také kompletní překlad „Bajky o včelách“, která do češtiny ještě nikdy nebyla ve své celistvosti přeložena.

„Bajka o včelách“ přirovnává lidskou společnost ke včelímu úlu a tímto způsobem se tak snaží vystihnout jak politickou situaci, tak stav společnosti a chování lidí v ní. Děj začíná v neřestném úlu, kde jsou všechna řemesla plna korupce a podvodů. V této době úl vzkvétá právě díky těmto neřestem. Jakmile si ale včely začnou na tyto „prospěšné neřesti“ stěžovat, promění je Bůh ve ctnostné včely a včelstvo pomalu ale jistě vymírá. díle, které je zaměřeno především ek

Bernard Mandeville se ve svém díle zabývá chováním lidí i z ekonomického hlediska a zároveň zde uvádí hned několik ekonomických teorií, které jsou často historicky přisuzovány jiným osobnostem. Jako příklad bych uvedla teorii neviditelné ruky trhu, kterou ve své bajce představuje. Samozřejmě ještě ne pod daným názvem, který k ní přiřadil až o několik desítek let později Adam Smith. Dále je to paradox spóřivosti, který je dnes přisuzován ekonomovi Johnu Keynesovi.

Nepřiznání těchto teorií Bernardu Mandevillovi bylo pravděpodobně způsobeno značnou kritikou, která se na bajku hned po jejím napsání svrhla. Bajka byla považována za ódu na neřesti a zatracování ctností, což samozřejmě nebylo Mandevillovým záměrem při psaní „Bajky o včelách“. Jeho cíle bylo spíše ukázat na lidské pokrytectví. Chtěl poukázat na to, že společnost si neustále stěžuje na neřesti (tak Mandeville nazývá např. marnivost, podvody a korupci), přestože těmto neřestem za mnohé vděčíme. Je na nich totiž postavena prosperita států.

Své teorie a myšlenky Mandeville také více rozvádí ve své eseji „Po stopách morálky“, kterou doplňuje „Bajku o včelách“. Jedna kapitola této středoškolské odborné činnosti se věnuje představení základních myšlenkových konceptů této eseje.

Vzhledem k nedostatku internetových zdrojů, týkajících se tématu „Bajky o včelách“, jsem čerpala především z tehdejší literatury. Srovnávám a doplňuji Mandevillovy myšlenky teoriemi tehdejších i modernějších filozofů, ekonomů či psychologů.

Toto téma jsem si vybrala především proto, že jsem chtěla upozornit na velký význam osobnosti Bernarda Mandevilla, který je dle mého názoru dnes už (alespoň v České republice) opomenutým autorem. Chtěla jsem vyzdvihnout jeho teorie, které byly společností přijaty často až o několik desítek let později, přestože je Bernard Mandeville vysvětlil a definoval už roku 1705 (hlouběji pak v reedici díla z roku 1714). Dále proto, že naprosto přirozeným způsobem

propojil společenské vědy (tedy sociologii, psychologii, ekonomii, filozofii) s literaturou (jedná se totiž o bajku ve verších a samozřejmě s výstižným příběhem). Všechny tyto obory mě velmi zajímaly, a tak jsem využila příležitost je studovat více do hloubky. Téma „Bajky o včelách“ mi skutečně umožnilo věnovat se odborné literatuře hned několika společenských věd a narazit na významné autory, kteří by obvykle nespádali do mé studijní oblasti. Kromě témat, která Mandeville uvedl v samotné bajce, jsem se samozřejmě psaním této práce intenzivně věnovala anglickému jazyku. Nejen při překládání veršované bajky, ale také při studiu mnoha jiných zdrojů, ze kterých jsem čerpala, jako je např. esej „Po stopách morálky“.¹

¹ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806

2 VYDÁNÍ „BAJKY O VČELÁCH“

Samotnou báseň s názvem „Bajka o včelách“ poprvé Bernard Mandeville publikoval už roku 1705. Edice z roku 1714 Mandevillova díla, „The Fable of the Bees“ („Bajka o včelách“), nesla podtitul „Private Vices, Publick Benefits“ („Osobní neřesti, veřejné blaho“) a skládala se z předmluvy, „The Text of The Grumbling Hive“ (Neřestný úl), „Enquiry into the Origin of Moral Virtue,“ („Vyšetřování po stopách morálky“) a „Remarks“ poznámky k básni. Edice z roku 1723 zahrnovala zhodnocení povahy společnosti „The Nature of Society“ („Povaha společnosti“) a provokovala velkou kontroverzi. V edici z roku 1729 byla celá polemika přetvořena, aby se shodovala s Mandevillovými filozofickými závazky. I přesto si toto dílo udrželo něco z původního záměru-přimět čtenáře k novému pohledu na společnost.²

3 VÝZNAM „BAJKY O VČELÁCH“

„Když se mě zeptáte, proč jsem tohle všechno udělal – Cui Bono?³ – a co dobrého tyto názory přinesou, odpovím: ‘Vůbec nic, až na pobavení čtenáře.’“⁴

Takto skromné názory měl o významu svého díla Bernard Mandeville. Z dnešního pohledu již můžeme bezpochyby říci, že „Bajka o včelách“ přispěla do světa filozofie a ekonomie mnohým. Jako první se v ní objevuje myšlenka neviditelné ruky trhu, samozřejmě ještě ne pod tímto názvem, který až o několik desítek let později (konkrétně roku 1759)⁵ uvedl ve svém díle ekonom Adam Smith, jemuž se tato teorie přisuzuje. Mandevillovy práce zásadně ovlivnily vznikající ekonomickou vědu. Byly příspěvkem k obhajobě svobodného obchodu, k rozvoji filosofie individualismu, školy laissez-faire.⁶ Bajka bourala rozšířená paradigmatata o fungování ekonomie státu. To především tím, že jako hlavní příčinu otáčení kola ekonomiky uvádí lidské pronásledování vlastního zájmu, bez ohledu na společnost. Na začátku 18. století, tedy v období hlubokého baroka, poukazuje na prospěšnost neřestí a hříchů v celospolečenském kontextu, s čímž většina společnosti, ovlivněna velkým vlivem katolické církve, samozřejmě nemohla souhlasit.

Bernard Mandeville prosazuje své myšlenky naprosto provokativním a originálním způsobem. Byl to právě on, kdo se jako první explicitně zabývá ekonomii, blahobytem a jejich navázáním na morálku. Jako první si všímá nezamyšlených blahodárných společenských dopadů jednání jednotlivce a otevřeně postuluje, že společenské blaho může a musí být postaveno na egoismu.⁷ Přestože lze z retrospektivního pohledu náznaky některých jeho tezí najít i v mnohem starších

² Bernard de Mandeville. *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-01-12].

Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Bernard-de-Mandeville>

³ Latinsky – Pro či benefit?

⁴ Preface- The Fable of the Bees

⁵ SMITH, Adam. *Teorie mravních citů*. 59. publikace. Praha: Liberální institut, 2005

⁶ „Laissez-faire“ - francouzsky „nechte činit, nechte plynout“ je heslo klasického liberalismu vyjadřující hlavní ekonomickou zásadu, aby stát nezasahoval do hospodářství a nesnažil se je řídit

⁷ Viz kapitola 6.3: Egoismus

záznamech, jako například v učení Tomáše Akvinského či Hebrejů,⁸ byl to on, kdo myšlenku morální neřesti v jednotlivostech, které ústí v ekonomické blaho celku, zcela jednoznačně uvedl do dějin myšlení západní civilizace. Z tohoto pohledu musíme za vůbec prvního ekonoma považovat Mandevilla, a nikoliv Adama Smithe.⁹

Výjimečnost tohoto díla spočívá i v tom, že je toto společenskovední téma sepsáno ve verších. V krátké a svižné básni vytváří Mandeville originální myšlenkový komplex, jenž se zcela vymyká všem morálním i společenským konceptům publikovaným před ním i po něm.

⁸ AKVINSKÝ, Tomáš *O zákonech v Teologické sumě (STh II, ot. 90-107)*, přel. K. Šprunk, Praha: Krystal OP, 20037

⁹ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009
Viz kapitola 4.2: Ekonomický kontext interpretace

4 BERNARD MANDEVILLE

4.1 ŽIVOT BERNARDA MANDEVILLA

Bernard Mandeville se narodil 20. 11. 1670 v Rotterdamu, kde nejprve studoval na Erasmus School; poté studoval filosofii a medicínu na univerzitě v Leydenu. Hodnost doktora medicíny obdržel v roce 1691 a krátkou dobu vykonával lékařskou praxi v oboru nervových a žaludečních chorob, podobně jako jeho otec. Brzy však podnikl cestu po Evropě a poté přijel do Londýna, aby se tam naučil anglickému jazyku, v němž našel zvláštní zalíbení, podobně jako v zemi, v níž se trvale usadil a též oženil. Je autorem 18 prací, z nichž nejznámější je „Bajka o včelách“, která mu zajistila světovou proslulost. Zemřel na chřipku 21. 1. 1733, jako „kacíř“ nebyl s'tat ani upálen.

4.2 MANDEVILLOVO STANOVISKO

Mandeville zakládá svou filozofii společenského zřízení explicitně na principu sebelásky, egoismu. Pokud bychom odstranili zlo z nás samých, tvrdí Mandeville, blahobyt by brzy skončil. Mechanismus je následující. Každá neřest znamená zároveň efektivní poptávku po zboží (luxusní oblečení, jídlo, stavby atd.), nebo po službě (policii, regulaci, právnících atd.). Vypělá společnost převážně žije z ekonomického uspokojování těchto potřeb. Jedná se o tzv. ekonomický kontext interpretace).¹⁰

Bernard Mandeville se domnívá, že to, co činí člověka společenským živočichem není touha po společnosti, dobrá povaha, lítost, přívětivost a jiné laskavosti, nýbrž jeho nejhanebnější vlastnosti. V úvodu svého díla „Bajka o včelách“ uvádí: *„Věřím, že člověk je-vedle kůže, masa, kostí atd., které jsou zrakem zřejmé-změť mnoha vášní, které ho dovádí k činu, ať chce nebo ne, činy závisí na vášni, kterou jsou vyvolány a jsou tím nejdůležitějším v dané chvíli. Ačkoliv všichni tvrdíme, že se stydíme za tyto kvality, jsou nesmírně potřebné pro vznik vzkvétající společnosti.“*

Mandeville však v žádném případě sebelásku či neřesti neglorifikuje, jak se mnozí kritici domnívali. Pouze upozorňuje na fakt, že ekonomika státu je na těchto lidských vlastnostech postavena. Pokud tedy lidé tyto vlastnosti zatracují, přestože oni sami jsou jejich nositeli, jedná se o pokrytectví. A pokrytectví je právě ona vlastnost, proti které se Mandeville jeho dílem „Bajka o včelách“, stejně jako esejí „Po stopách morálky“ vymezuje.

¹⁰ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009
Viz kapitola 6.2: Ekonomický kontext interpretace

4.2.1 M-PARADOX

*Hejna otrásala plodný úl,
a co byl pro ně zlatý důl?
Miliony včel, jimž vládla horlivost,
naplnit si chtějí a marnivost.*

Pojem ctnost pro Mandevilla znamenal výslednici askeze a rozumu, který je rozhodujícím faktorem jednání. Egoismus ustupuje altruismu, s jehož pomocí však může být hledáno štěstí co nejvíce lidí. Na rozdíl od toho neřest je v jeho pojetí založena na sebezájmu a rozum je nahrazen vášní a city. Neřestný člověk je tedy zaměřen převážně na vlastní prospěch, jedná pod vlivem citů a vášní a není schopen utilitaristický ideál štěstí naplnit. Společnost založená na sobeckosti a na emocích je „zkažená“ v tom smyslu, že je oddána marnivosti a přepychu, čehož se však nelze zbavit, aniž by to přivedilo katastrofu. Špatnost je totiž materiál, z něhož je zbudován složitý a prospěšný sociální řád, v němž je „...každá část plna neřesti, leč celek sám se topí ve štěstí...“¹¹ Na „Bajce o včelách“ tedy Bernard Mandeville vybudoval tezi, že neřest je základem prosperity a štěstí národa. To označuje ekonom Václav Klusoň za M-Paradox.¹² (Klusoň 2003)

4.2.2 DŘÍVĚJŠÍ ZNÁMKY PODOBNÝCH TEORIÍ

Už mnoho let před Mandvillem se objevily názory, že egoismus a neřesti mohou vše obrátit v kolektivní dobro. Nebyl to ani Bernard Mandeville ani Adam Smith, kdo to vyslovil jako první. Samozřejmě, že tomu s největší pravděpodobností nikdo nevěnoval studii ani rozsáhlé dílo, ale přesto známky těchto myšlenkových konceptů zaznamenáváme už od starověkých civilizací. Zde je pro ilustraci uvedeno několik příkladů.

Myšlenky, že často zlé či pošetilé činy jednotlivců mohou vést ve společenské blaho se objevují už i v antice. Ekonom rakouské školy F. A. Hayek si toho všiml a podotkl, že řecký básník a dramatik Aristofanes ve svém díle napsal:

*Je pověst taková ze starých časů, jež vypráví,
že všechny marnivosti a pošetilé plány
zvráceny a k obecnému blahu vždy
přetvořeny byly.*

Těmito verši se Aristofanes velmi přibližuje Mandvillovu M-paradoxu, který představuje ve své „Bajce o včelách“.

¹¹ Viz překlad bajky-příloha 1

¹² KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog [online]. 2003, (3), 1 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

Mnohem později a detailněji se tomuto tématu věnuje Tomáš Akvinský. Této souvislosti si dobře všiml F.A Hayek ve své knize „New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas“.¹³ Představitel vrcholné scholastiky Tomáš Akvinský, mimo jiné jakoby k našemu tématu, napsal: „*Mnoho užitečného by se neuskutečnilo, kdyby všechny hříchy byly striktně zakázány, resp. kdyby lidé nehřešili.*“ ... „*Pokud by se odstranilo zlo z některých částí vesmíru, zaniklo by mnoho z jeho dokonalosti, neboť jeho krása pochází z uspořádaného sjednocení dobrých a zlých, pokud zla pocházejí ze zanikavých dober.*“¹⁴ V literatuře tedy je často citována Mandevillova myšlenka, že „...i nejhorší z davu může učinit něco pro společné dobro“.¹⁵ Tuto metamorfující sílu přetavovat zlé v dobré znal tedy i Akvinský, nicméně Akvinský tento princip neviděl v trhu, měl na mysli Boží prozřetelnost.¹⁶

¹³ HAYEK, Friedrich. *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*. 7. Chicago: University of Chicago Press, 2012

¹⁴ AKVINSKÝ, Tomáš *O zákonech v Teologické sumě (STh II, ot. 90-107)*, přel. K. Šprunk, Praha: Krystal OP, 20037

¹⁵ KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003, (3), 1 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z:

<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

¹⁶ SEDLÁČEK, Tomáš. *Druhá derivace touhy: člověk duše-vnější: úvahy nad (ne)končícími otázkami*. Praha: 65. pole, 2018.

5 HISTORICKÉ HLEDISKO

5.1 KONTEXT DOBY

Bajka byla z velké části napsána jako politická satira na Anglii počátku 18. století. Mandevillova „Bajka o včelách“ vyšla roku 1705 (další vydání v letech 1714 a 1723), tedy v období baroka.¹⁷ Jedním ze základních rysů baroka je orientace a zřetel k představám a pojmům duchovním. Lidstvo se navrátilo k metafyzickým hodnotám s vírou v supranaturální svět.¹⁸

V letech 1700 až 1721 probíhala Severní válka. Bojovaly země Dánsko, Norsko, Sasko a Rusko na straně jedné a Švédsko s Osmanskou říší na straně druhé. Mezi lety 1701 a 1714 probíhaly války o dědictví španělské. Španělsko v nich ztratilo postavení velmoci a na jeho trůn dosedli Bourboni. Roku 1707 došlo spojením Skotského a Anglického království ke vzniku Velké Británie. Stát se prakticky zformoval do dnešní podoby Zákonem o unii, který spojil anglický a skotský parlament a vytvořil tak Spojené království Velké Británie.

V 17. století se uskutečnil velký hospodářský vzestup západní Evropy, vznikaly manufaktury, akumuloval se kapitál a Anglie s Francií se snažily kolonizovat. Přestože se v období baroka víra v Boha stává jistotou pro mnohé, i tehdy se zároveň rozvíjí myslitelské a vědecké proudy zdůrazňující rozum. Západní země začínají v druhé polovině 17. století poskytovat rozvoji vědy podporu. O vzdělanost ještě stále pečují především církve.¹⁹

5.1.1 ANGLIE POČÁTKU 18. STOLETÍ

Anglický národ se po staletí považoval za národ vyvolený. Někteří Angličané, představující nepochybně menšinu, ale silnou a cílevědomou, se skutečně domnívali, že jejich úkolem je splnit své poslání, a že to co vykonají z nich bude vyzařovat k poučení celého lidstva.

Tento myšlenkový směr však v žádném případě neodpovídal anglické vládě 17. a 18. století, kdy téměř všechny vládní složky hojně pěstovaly korupci.

Na přelomu století se říkávalo: „*Nic není dnes běžnější, než když si poslanci napřed koupí (voličské) hlasovací právo a pak prodají své hlasy, které jdou u dvora velmi dobře na odbyt.*“ Kořistný systém, v němž si veřejné úřady mezi sebou rozdělují vítězná politická strana, vedl k omezení možnosti, aby široký vzorek lidí rozhodoval o složení parlamentu. Svůj hlas mohlo v praxi odevzdat čím dál méně voličů. Čím méně voličů, tím větší úplatky pro ty, kteří ještě volit mohli.

¹⁷ Baroko vzniklo v 16. století v Římě a trvalo až do 18. století

¹⁸ KALISTA, Zdeněk. *Tvář baroka*. Vyd. třetí. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-341-2.

¹⁹ MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 1: [pro 1. ročník středních škol]*. Plzeň: Fraus, 2009. Edice českého jazyka a literatury (Tripolia)

Základy nového vládního systému vznikly v Anglii roku 1688. Než ale začalo všechno hladce fungovat, uběhlo více než třicet let. Bylo k tomu potřeba tak zdatného manipulátora, jakým byl vůdce strany whigů²⁰ Robert Walpole. Tomu se zkusnou metodou podařilo dovršit zkorumpovanost politického národa. Věřil v úplatkářství s takovým zanícením a intenzitou, jaké jiní lidé vnášejí do náboženství. Nesmírně se obohacoval, dělal to dlouhodobě a profesionálně. Snažil se také, aby ostatní dostali, co jim patří, přesně podle postavení a míry svého vlivu. První v pořadí byl král, dále jeho dvě milenky, dále královi němečtí poradci atd. Z vlády se tak stala velká akciová společnost, do níž lidé investovali s nadějí, že získají dividendy. Někdo se mohl pochlubit úctyhodnou bilancí, např. vévoda Chandos vydal během čtyř let čtrnáct tisíc liber na úplatcích podstrčených královým německým ministrům a jedné z jeho milenek. Na oplátku za to dostal titul peera pro svého otce, děkanství v Carlisle pro svého bratra a synovi zajistil místo u dvora. Tento systém fungoval hladce při klidné hladině politické scény. Pokud ji válka nebo jiné principy silněji zčeřily, měl tendenci se hroutit.²¹

Co se tedy stalo s anglickým božským povstáním? Zůstávali Angličané stále tou Bohem vyvolenou rasou? O tom se dalo více než pochybovat. A jedním z těch, kdo pochybovali, byl právě Bernard Mandeville.

²⁰ Whigové byli jedna ze dvou politických stran v Anglii od konce 17. století až do poloviny 19. století. Byla to konzervativní strana, jejíž hlavním cílem strany byla podpora konstituční monarchie.

²¹ JOHNSON, Paul. Dějiny anglického národa. 3. Praha: Rozmluvy, 2012

6 EKONOMICKÉ HLEDISKO

6.1 NEVIDITELNÁ RUKA TRHU

Závist a marnivost se díky jejich důmyslu,

staly ministryněmi průmyslu.

Byly přelétavé a s bláhovými mravy,

co se týče nábytku, oděvů a stravy.

A díky těm zvláštním, směšným neřestem,

vzniklo kolo, co otáčelo obchodem.

Jejich zákony a garderoby,

byly předměty proměnlivé doby

Obecně termín „neviditelná ruka trhu“ pochází od Adama Smithe, který jej ovšem nadhazuje jakoby jen tak mimochodem (koneckonců ho používá jen dvakrát, podruhé ve zcela jiné souvislosti). Do lidského povědomí se však dostala zcela specifická informace o tomto ekonomickém pojmu.²²

Adam Smith tvrdí, že existuje jistá souhra mezi zájmem jednotlivce a společenským zájmem. I v případě, kdy jednotlivec sleduje svůj vlastní zájem (což znamená, že se chová jako sobec), tak tím prospívá společnosti. Například, pokud chce mít nějaká společnost zisk (čímž sleduje svůj vlastní zájem), tak by měla poskytovat kvalitní služby. To vytváří spokojeného zákazníka, který následně ze zisku platí daně atd. Následují tedy další pozitivní efekty v celé společnosti, což napomáhá celospolečenskému blahobytu. Tento princip je Adamem Smithem popsán jako neviditelná ruka trhu.²³

Ze samotné Smithovi definice neviditelné ruky trhu lze poznat, že Smithovo a Mandevillovo uvažování se téměř neliší. Hlavním rozdílem je způsob vyjádření této myšlenky. Adam Smith používá fráze jako: "jedinec sleduje svůj vlastní zájem". V této formě podaná informace samozřejmě nevyvolá pobouřené reakce. To, že každý sleduje svůj zájem je poměrně běžné a není důvod se za to stydět.

Naopak Mandeville zvolil diametrálně odlišné vyjádření tohoto faktu. Nenaráží pouze na osobní zájmy, ale rozvíjí tuto myšlenku mnohem dál. Mluví o lidských neřestech, pudech a o faktu, že náš egocentrismus vždy zvítězí nad zaměřeností na ostatní. Není divu, že takhle zformulována myšlenka vyvolala vlnu odporu a nesouhlasu.²⁴

²² SEDLÁČEK, Tomáš. Druhá derivace touhy: člověk duše-vnější: úvahy nad (ne)končícími otázkami. Praha: 65. pole, 2018

²³ Více v: SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národu*. 6. vydání. Praha: Liberální institut, 2001

SMITH, Adam. *Teorie mravních citů*. 59. publikace. Praha: Liberální institut, 2005

²⁴ Viz kapitola 10: Reakce doby

6.2 EKONOMICKÝ KONTEXT INTERPRETACE

6.3 PARADOX SPOŘIVOSTI

A ti, co zůstali? Těm, na čem záleží?

Ne za co utrácet, ale jak přežít.

Než aby zaplatili v krčmě účet,

radši zůstali doma bručet.

Mandevilla si velmi cenil například J. M. Keynes. Ten v Bajce spatřoval podporu své teorie, že výdaje na spotřebu podněcují hospodářský rozvoj více než spoření a polemizoval s tehdy převládajícím názorem, že spoření je základem blahobytu. Namítal naopak, že šetrnost, vedoucí k rozmnožování majetku jednotlivce či rodiny, nemá stejný účinek na úrovni národního hospodářství.²⁵ Podle Johna Maynarda Keynesa tím Mandeville v bajce definoval základní pravidlo keynesiánské, tzv. paradox spořivosti.²⁶

„Paradox spořivosti spočívá v tom, že rozhodnutí celé společnosti více spořit může vést ve skutečnosti k menším úsporám. Větší úspory znamenají menší spotřebu, nižší spotřeba snižuje agregátní poptávku, to vede k nižším investicím, nižším důchodům, a nakonec i nižším úsporám.“²⁷(Chválová 2011)

Uvedení paradoxu spořivosti do praxe proběhlo v České republice v době, kdy byl ministrem financí Miroslav Kalousek. Dá se říci, že došlo ke značné stagnaci ekonomiky v naší zemi.

6.4 OSA DOBRA A ZLA

Český ekonom Tomáš Sedláček vytvořil v rámci ekonomie takzvanou osu dobra a zla, která nám ukazuje ekonomickou odplatu morality. Upozorňuje na důležité společenské skupiny ovlivňující ekonomii a jejich názor na to, do jaké míry lidská morálka přispívá k ekonomickému rozvoji.

Abychom se ale s naprostou přesností mohli soustředit na osu dobra a zla, je vhodné si zlo definovat. Podle Zimbarda je zlo úmyslné chování (nebo snaha k takovému chování přimět jiné), které ponižuje, odlidšťuje, poškozují, ničí nebo zabíjí jiné lidi. Tato definice, která se soustřeďuje na chování, činí konatele zodpovědnými za cílené motivované činy, které mají řadu

²⁵ KLUSONĚ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvoutměsíčník pro kulturu a dialog* [online].2003,(3),1[cit.2020-01-28].Dostupné

z:<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

²⁶ KEYNES, John Maynard. *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha: Československá akademie věd, 1963. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:cc3429f0-9774-11e6-9325-005056827e52>

²⁷ CHVÁLOVÁ, Ing. Jindra. Co je Paradox spořivosti. *Peníze.cz* [online]. Praha: Peníze.cz, 2n. l. [cit. 2020-0123]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/slovník/paradox-sporivosti>

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

záporných následků pro jiné lidi. Vylučuje náhodné či neúmyslné škodlivé důsledky, stejně jako širší generické podoby institučního zla, například chudobu, předsudky nebo ničení prostředí ziskuchtivými skupinami lidí.²⁸

Jako nejextrémnější morální školu považuje Sedláček školu Immanuela Kanta. Kant chce morálku, v níž se jakákoliv ekonomická odměna na tomto světě odsuzuje a považuje se za degradaci morality daného činu. Kant považuje za morální pouze čin, který není odměněn. Pro Kanta je morálním činem jedině akt vykonaný nezištně, tedy z čisté povinnosti vůči morálnímu imperativu. Morální člověk podle Kantovy etiky nesleduje zvýšení užitku, naopak, pokud chce vykonat morální čin, musí tak říkajíc jít proti indifferenčním křivkám, musí slovy Kanta, překonat sám sebe a jít proti diktátu „zvířecí“ honby za maximalizací užitku. Tím se Kant stává nejpřísnějším morálním učitelem. Kantova etika je tady zcela protiutilitární.

Pro srovnání s Kantovým kategorickým imperativem je vhodné zabývat se samotným utilitarismem, jehož hlavním představitelem byl Jeremy Bentham (*1748). Hlavní idea utilitarismu spočívá v tom, že nejvyšším principem morálky, ať už osobní nebo politické, je maximalizace všeobecného prospěchu či kolektivního štěstí. Znamená to celkovou převahu potěšení nad bolestí – jinými slovy se jedná o maximalizaci užitku. A proto, při rozhodování o nejlepší politice, zákonech a o tom, co je správné, by si měli občané a zákonodárci klást otázku: Pokud sečteme veškeré užitky z této politiky a odečteme veškeré náklady, potom je správnou věcí ta, která maximalizuje převahu štěstí nad utrpením. Tato metoda spočívá v přidělení hodnoty, obvykle peněžní, coby vyjádření užitku.

Hlavním nesouladem mezi Kantovým kategorickým imperativem a Benthamovým utilitarismem je fakt, že Bentham nepokládá otázku: Jakého druhu jsou náklady této politiky? Bentham přikládá veškerému užitku a veškerým nákladům, bez ohledu na jejich obecně uznávaný morální význam, určitou hodnotu. Zda se jedná o ztrátu lidského života, ohrožení životního prostředí nebo o vynaložené peněžní náklady už je otázka vyčíslení užitku. To znamená, že pro Benthama jedině, na čem záleží, je doba trvání bolesti a potěšení. Takzvaná vyšší či ušlechtlejší potěšení jsou zkrátka ta, která vytvářejí delší a silnější uspokojení. Naproti tomu Kantova teorie je založena na konkrétních činech a posuzování jejich morálních aspektů. Vražda je podle Kantova kategorického imperativu nepřijatelná, protože podle něj není morální, bez ohledu na to, kolika lidem by tento čin mohl prospět, tedy být k užitku.²⁹

Kant svým pohledem na moralitu dokonce přesahuje i stoiky, kteří odměnu neodmítají, jen nesouhlasí s konceptem odměny jako motivem k činu.

Dále na ose stojí křesťané. Jejich postoj k morálce lze ilustrovat například na výroku biskupa Josepha Halla „*Všechny naše mocné a nespořádané tělesné touhy, které jsou tajnou zbraní*

²⁸ ZIMBARDO, Philip. *Moc a zlo: Sociálně psychologický pohled na svět*. Svazek 7. Praha: Moraviapress, 2005

²⁹ SANDEL, Michael. *Hodnota lidského života. Videacesky* [online]. massachusetts: Harvard University, 2011 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://videacesky.cz/tag/michael-sandel>

hříchu a ďábla, musí být drženi na uzdě a v poslušnosti silným, ale jemným a pokorným řádem rozumu a náboženství.“³⁰

Následuje hebrejské učení, které se nachází někde mezi učením stoiků a utilitaristů. Učení Starého zákona nenamítá nic proti maximalizaci užítka jako takového. Tato maximalizace však nesmí jít za mez jistých, Hospodinem daných, pravidel. To potvrzuje např. citát: „*Raduj se, jinochu, ze svého mládí, užívej pohody ve svém jinošství a jdi za cestami svého srdce, za vidinou svých očí. Věz však, že tě za to všechno Bůh postaví před soud.*“³¹

Když na ose postoupíme více k amoralitě, najde zde své místo právě utilitarismus. Ten se, také v podání J. S. Milla, snaží překonat lidský egoismus zavedením institutu nezúčastněného pozorovatele. Skutečný utilitarismus není sobecký, upřednostňuje dobro celku a staví jej nad dobro jednotlivce.

Následuje pomyslný opak utilitaristů, a to epikurejci neboli hédonisté. Ti považují za summum bonum³² maximalizaci osobního užítka. Se svým krédem „úcel světi prostředky“ se tak zrcadlí v učení Machiavelliho.

Moderní ekonomii bychom zařadili až za hédonisty. I Epikuros totiž uznával, že nikoli veškeré naše počínání je vedeno sebeláskou. Snaha dnešní ekonomie převést vše na sebelásku a kalkul je tak silná, že podobné úvahy se neodvážil ani Epikuros. Dnešní ekonomie se nezabývá moralitou, protože neviditelná ruka trhu přetavuje osobní neřesti v obecné blaho. Adam Smith ovšem hovořil o řezníkovi, nikoli o neřestném hříšníkovi, když ukazoval, jak jeho činy přispějí k veřejnému prospěchu. Teprve Mandeville hovořil vysloveně o neřestech, které vytvářejí obecné blaho.

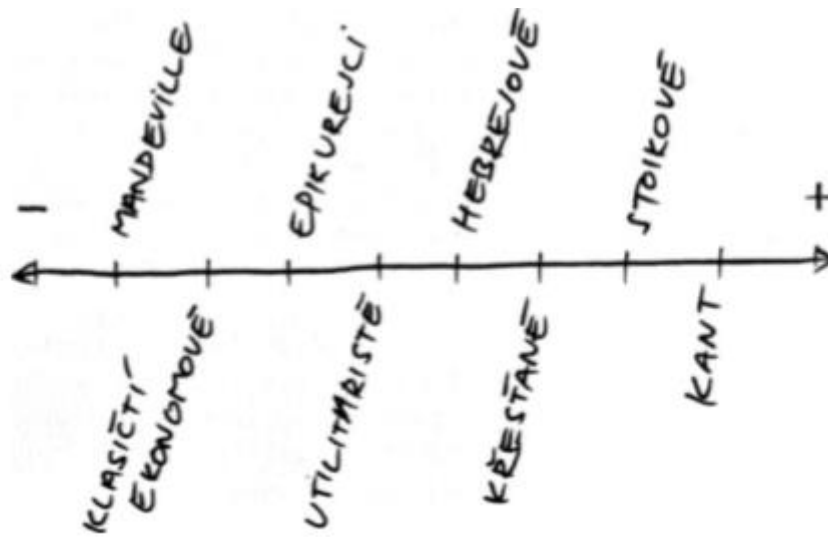
Mandeville provedl odsunutí morálky na irelevantní kolej: zavedl nepřímou úměrný vztah mezi morálkou a ekonomikou: čím méně poctiví budou jedinci v daném státě či systému, tím lépe se bude dařit celku.³³

³⁰ Joseph Hall (1.7.1574 – 8.9.1656) byl anglický biskup, satirista a moralista. Byl to významný spisovatel a velmi kontroverzní osoba 40. let 17. století.

³¹ Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009.

³² Latinsky: Vrchol všeho dobrého

³³ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

Obrázek 1- Osa dobra a zla³⁴

³⁴ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

7 SOCIOLOGICKÉ A PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO

7.1 NEŘEST VE SPOLEČNOSTI

Mandeville staví trpké zrcadlo své době, a to za jediným účelem, dle vlastních slov, aby poukázal na naše pokrytectví³⁵. Láteříme na neřest, za každou cenu se ji snažíme vymýtit, přitom z ní plyne náš prospěch. Žil-li Mandeville ve společnosti, kde se hodilo spílat neřestem, pak sám poukazuje, že stejným neřestem za mnohé vděčíme. Proto se neřestem rozhodl místo zatracení věnovat chvalozpěv. Včelí Bůh sesílá počestnost jako trest za pokrytectví včelího hnízda, protože hříchem včelek nebyla neřest, nýbrž pokrytectví. Přitom se Mandeville neobrací k apologii neřesti, nadále považuje neřesti za neřesti. Mandeville tvrdí, že neřestí se společnost nezbaví, pro všechny pokusy, nikdy:

„...může se lidstvo snad stát ctnostnějším na základě toho, co se řekne či napíše? Lidstvo zůstává stále stejné, po všechny věky. Nepodařilo se jej změnit ani přes veškeré poučné a elegantní spisy, které byly sepsány za účelem uzdravení neřestí lidstva. Ani já nejsem tak domýšlivý, abych si myslel, že bych byl schopn lidstvo polepšit touto bezvýznamnou bajkou.“³⁶

Mandeville uznal, že není v jeho moci, ani v moci jiných vzdělavců, polepšit lidstvo. Zkusme se nyní zaměřit na psychologickou stránku věci a zjistit, proč je nemožné i přes veškeré snahy, omezit tyto lidské neřesti.

Jestliže je složkou kultury sociální učení, které se přenáší jak uvnitř jedné generace, tak i z generace na generaci, pak lze předpokládat, že některé druhy naučeného, kulturně získaného, individuálního a skupinového chování zvyšují pravděpodobnost přežití potomstva více než jiné typy takového chování.

Jestliže tedy chování ustrašené, submisivní, konformní, lokajské, zálučné, soupeřící, egocentrické, ne-altruistické, skrytě nebo pasivně agresivní, udavačství a úspěšná psychopatie zvyšují pravděpodobnost, že jeho nositelé přežijí a budou mít dostatečný počet potomků, pak se budou tyto druhy chování šířit z generace na generaci kombinací genetických vlivů a sociálním učením s vyšší pravděpodobností než opačné altruistické vlastnosti. Uvedené druhy chování jsou totiž v tomto případě adaptivní.³⁷

To je důvodem, proč se ve společnosti po generace zachová řada těchto negativních vlastností a nejspíše nikdy se nám je nepodaří vymýtit. Je tudíž pravda, co Mandeville řekl: „*Lidstvo zůstává stále stejné, po všechny věky.*“³⁸

³⁵ Viz kapitola 7.2: Pokrytectví

³⁶ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806

³⁷ KOUKOLÍK, František. *Češi: proč jsme kdo jsme - a jak dál?*. Praha: Galén, c2015. Makropulos

³⁸ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806

7.2 POKRYTECTVÍ

Výraz „pokrytec“ nalezneme dokonce už v Bibli, a to jak ve Starém, tak i Novém zákoně³⁹. Jedná se o rozpor chování člověka a jeho vnitřním přesvědčením, jinými slovy je to přetvářka neboli licoměrnost.

Pokrytectví je jedna z nejdůležitějších lidských vlastností, na kterou Mandeville v „Bajce o včelách“ upozorňuje. Proviněním včelstva nebyla neřest, ale právě pokrytectví. Přestože byly včely neřestné nebo se alespoň neřestí kdysi dostaly k velkému jmění, označovaly neřesti za neužitečné a nízké vlastnosti. Dle Mandevilla hraje tedy pokrytectví ve společnosti významnou roli. Pokrytectví nám umožňuje zachovat si svoji pýchu a hrdost navzdory našim negativním vlastnostem, což z této vlastnosti činí největší hřích, kterého se člověk, dle Mandevilla, může dopustit.

7.3 ALTRUISMUS A KOOPERACE

František Koukolík tvrdí, že pokud národ (a jeho stát) nedohlídí na to, aby míra altruismu a kooperace ve všech sociálních vrstvách převyšovala míru podrazáctví a podíl parazitů, jestliže to neučí své děti od mateřské školky, jestliže nedbá na rovnovážný a dynamický vztah mezi skupinou a jedincem (práva jedince nemohou převyšovat práv skupiny, skupina musí zajistit ochranu práv jedince), pak tento národ ohrožuje svou existenci.⁴⁰

Máme-li pochopit, proč se lidé chovají altruisticky, je nutné se seznámit s povahou a kořeny altruistického chování. Organismus se chová altruisticky, jestliže ho jeho chování něco stojí, a přitom prospívá jiným organismům.

Lidská kooperace jde ruku v ruce s altruismem. Kooperace mezi jedinci, kteří nejsou příbuzní, vyžadují poznávací (kognitivní) schopnosti, stejně jako je vyžadují manipulace a podvádění.

7.4 EGOISMUS

Touto otázkou si lámali ekonomové hlavu po staletí: je egoismus morálně odsouzeníhodný, nebo ne? Sám Adam Smith, tatíček ekonomie a morální filozof, egoismus do jisté míry obhajuje. I když přednost dává především opačnému sentimentu – totiž sympatii a altruismu.⁴¹

Josef Kirschner ve své knize „Nebojte se egoismu“ píše, že žijeme v době velkých slibů, které se neplní. Ještě nikdy nám tolik institucí nenabízelo pomocnou ruku, a ještě nikdy nás tolik nenechalo na holičkách. My všichni jsme sobci. Kdyby se každý staral víc o sebe než o druhé,

³⁹ Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009

⁴⁰ KOUKOLÍK, František. *Češi: proč jsme kdo jsme - a jak dál?*. Praha: Galén, c2015. Makropulos.

⁴¹ SEDLÁČEK, Tomáš. *Druhá derivace touhy: člověk duše-vnější: úvahy nad (ne)končícími otázkami*. Praha: 65. pole, 2018

bylo by na světě mnohem méně nešťastných lidí. Při přirozené „hře na koexistenci“, kdy každý chce pro sebe vytěžit maximum, vyhrávají jedinci, kteří se umí nejvíce prosadit.⁴²

S touto myšlenkou prospěšnosti egoismu, zde aplikovanou na moderní společnost, by Bernard Mandeville bezpochyby souhlasil. Mandeville vyzdvihuje egoismus a jeho podstatu nejen ve společnosti, ale i v ekonomickém fungování státu, což zase potvrzují moderní ekonomické teorie a principy.

7.5 LÍTOST

Mandeville považuje lítost za nejlaskavější ze všech našich vášní. Je ale stejně tak slabostí naší povahy jako hněv, pýcha nebo strach. Mandeville tvrdí, že lidé té nejslabší mysli obvykle mají největší podíl lítosti, proto prý jsou ženy a děti ti nejsoucinnější lidé (což je z dnešního pohledu tvrzení, které by Mandevilla mohlo dostat do mnoha sporů z hlediska emancipace a genderové vyváženosti).

Lítost se velmi podobá ctnosti a bez značné míry lítosti ve společnosti by sotva společnost přežila. Může však plodit zlo stejně jako dobro, protože je to pud, který se neshoduje ani s vlastními důvody jedince, ani se společným zájmem. Na podporu této myšlenky uvádí Mandeville ve své eseji poněkud kontroverzní příklad.

„Záchrana nevinného děťátka od pádu do ohně nemá žádného významu: tento čin není ani dobrý ani špatný. Bez ohledu na to, co to přinese novorozenci, uvalili jsme povinnost pouze na sebe. Protože kdybychom jej viděli padat a nesnažili se jej zachránit, to by nám způsobilo bolest, které se na základě pudu sebezáchovy snažíme vyvarovat.“⁴³

7.6 PÝCHA

Mandeville naráží hned několikrát, jak ve své eseji, tak v bajce, na pýchu. Je to jedna z nejdůležitějších a nejužitečnějších vlastností, která je velkou součástí lidské podstaty. Pýcha je podle něj hnací motor, který nám pomáhá překonávat překážky a dosahovat našich cílů.

Podle něj mají ti nejlepší, nekrásnější a nejcennější živočichové svého druhu obvykle největší podíl pýchy (pokud je daný druh vůbec schopen pýchu pociťovat). Tak to je i s člověkem. Pýcha je tak neoddelitelná od jeho podstaty, ač se to někteří mohou naučit vychytrale skrýt či zamaskovat, že bez ní by směs, ze které je vytvořen, postrádala jednu z nejdůležitějších ingrediencí. Čím blíže budeme zkoumat lidskou povahu, tím více budeme přesvědčeni, že morální ctnosti jsou pouze politickými potomky toho, že lichocením zplodilo pýchu.⁴⁴

⁴² KIRSCHNER, Josef. *Nebojte se egoismu*. Praha: Knižní klub, 1994

⁴³ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806.

⁴⁴ Tamtéž.

8 BAJKA O VČELÁCH – DĚJ

Bajka začíná popisem prosperující společnosti v úlu, který je vyhlášený pro svoji velikost. Je pověstný svojí armádou a funkčností. Společnost a ekonomika vzkvétá, ačkoliv se v každém podniku rodí podvody a korupce. Co včely nevidí je, že právě díky těmto nepravostem je jejich úl tak úspěšný.

Včely si neustále stěžují na neřesti, které v úlu vládnou a prahnou po úlu bez těchto špatností. Bůh Jupiter nakonec zasáhne a promění neřestnou včelí společnost na ctnostné včely. Namísto očekávaného pozitivního vývoje se však objeví nové problémy. Mnoho včel přichází o práci, protože není potřeba právníků ve státě, kde všichni mluví pravdu, nebo kovářů, kde nejsou potřeba vězeňské mříže. Včely také přestávají marnivě utrácet, čímž se zbrzdí kolo ekonomiky a jejich úl začíná upadat. Hříchem včelstva tak nebyly neřesti, ale pokrytectví. Pomlouvaly ty vlastnosti, které je vyzdvihly na vrchol.

Včely už nepotřebují bojovat na jiných územích, a tak ztrácí uměle vytvořenou autoritu. Brzy jsou tak napadeny jinými včelstvy, před kterými se brání. Úl však už není dost silný na to, aby zvítězil, přestože všechny včely bez výjimky poctivě bojují. Většina úlu vymírá a ty včely, co přežily, odlétají do dutého stromu.

9 ESEJ „PO STOPÁCH MORÁLKY“

Esej „Po stopách morálky“ vznikla jako doplnění díla „Bajka o včelách“ a byla poprvé vydána roku 1914, stejně jako Mandevillovy „Poznámky“ (vysvětlení jednotlivých kontroverzních veršů básně). Na několika stránkách Mandeville vysvětluje nejen jeho teorii o ekonomice poháněné lidskými neřestmi, ale především se zabývá jeho pojetím lidské psychiky. Více zde rozebírá některé lidské vlastnosti, jako například egoismus nebo altruismus a jejich roli ve společnosti. Myšlenkový koncept básně a eseje vychází ze stejného základu. Esej však dává Mandevillovi možnost své teorie podrobněji vysvětlit a přiblížit se tak více porozumění čtenářů.

Hlavní snahou zákonodárců bylo podle Mandevilla vždy přesvědčit lid, že potlačování svých sobeckých zájmů a starost o společnost jako celek je výhodnější než žít ve hříchu. Moralisté a filozofové všech dob se soustředili zejména na hledání důkazu, že toto užitečné tvrzení je pravdivé. Ať už tomu ale lidstvo věřit bude nebo ne, je velmi nepravděpodobné, že by je někdo přesvědčil nesouhlasit s jejich přirozenými instinkty a preferovat dobro ostatních na úkor svého. Tato situace by mohla nastat jen v případě, že by lidé dostali za toto sebezapření náležitou odměnu.

Ti, kteří měli za cíl civilizovat lidstvo, to věděli, ale nebyli schopni všechny uspokojit náležitou odměnou. A tak vymysleli odměnu imaginární, která je přijatelná jako náhrada za nepříjemnosti způsobené sebezapřením a která nikoho nic nestojí - lichocení. Za použití tohoto mocného nástroje povýšili lidstvo nad ostatní zvířata, opěvovali lidskou bystrost a rozum, a tak lidé začali bažít po ušlechtilých cílech.

Vlastimil Vondruška tvrdí, že představa, že láska a pravda zvítězí nad zlem a nenávistí je krásná. Naplňuje duchovně i emotivně lidstvo, povznáší ho a je dobře, pokud se podobné myšlenky objevují ve spisech učenců a umělců. Je však tragédie, pokud si někdo myslí, že lze podle nich reálně vládnout. To není protimluv, ale dějinami ověřená zkušenost.⁴⁵

Tito vládci lidem vstúpili, že tak důstojní a vznešení tvorové, nemají zapotřebí se snižovat na úroveň zvířat tím, že budou stejně jako oni neustále uspokojovat své pudy nebo zanedbávat všechny ty kvality, které lidstvo staví nad všechno ostatní. Uznali, že tyto přírodní pudy je obtížné potlačit a extrémně složité se jich zbavit dočista. I přesto ukazovali, jak chvályhodné je překonání těchto vlivů a jak skandální je se o to nepokusit.

Pro podrobnější pojednání o neřesti (hříchu) a ctnosti přijde vhod si tyto dvě lidské vlastnosti definovat. Podstata hříchu a ctnosti je podle Zimbarda stanovena takto:

Hříchem je vše, co člověk udělá pro uspokojení jeho chťičů bez ohledu na společnost, pokud ta činnost zahrnuje škodit nějakému členu společnosti nebo bytí méně nápomocný druhým

⁴⁵ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Breviář pozitivní anarchie*. Brno: MOBA, 2016

Ctností je každý čin, kterým se člověk, navzdory svým pudům, snaží prospět ostatním nebo překonává svůj chtíč kvůli racionálnímu přání být dobrým.⁴⁶

Pro srovnání uvádím definice neřesti a ctnosti tak, jak je ve své eseji „Po stopách morálce“ uvedl Bernard Mandeville:

Neřest je všechno, co člověk činí k uspokojení jeho chtíčů bez ohledu na veřejnost, pokud tento akt ukáže sebemenší známku toho, že je škodlivý k nějakému členu společnosti nebo v případě, že tento akt učiní onoho člověka méně prospěšného druhým.

Ctnost je každý akt, kterým se člověk, navzdory jeho přírodním instinktům, snaží prospět druhým nebo překonat jeho vlastní vášně z racionálního přání být dobrým.⁴⁷

Podle Mandevilla byla tedy civilizace člověka především nástrojem mocných s cílem lidstvo usměrňovat. Stanovením jasných pravidel, co je správné a co je špatné tak vnesli do společnosti soubor myšlenek, který ji ovlivňuje dodnes.⁴⁸

Tato pravidla ale mocní nestanovili jen z jejich dobré vůle, nýbrž opět pro jejich osobní potřebu. Pokud totiž bude společnosti vládnout skromnost a sebezapření, mohou z toho mocní čerpat a podporovat tak svoji vlastní marnivost. Tuto myšlenku, kterou ve své eseji představuje Bernard Mandeville rozvinul také Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Ten se hlouběji zaměřuje na psychologické hledisko mocného a podvoleného. Popisuje to na příkladu pána (představujícího panství) a raba (představujícího otroctví).

Pán je vědomí, které existuje pro sebe, na svůj účet, který je zprostředkovaný jiným vědomím, vázaným na nezávislé bytí nebo na věčnost obecně. Pán se vztahuje jednak k věci, objektu své touhy, a k vědomí, jehož podstatná povaha je věčnost. Pán se vztahuje k Rabovi prostřednictvím nezávislé existence, zatímco Rab se ukázal být závislým nebo nezávislým jen formou věčnosti. Pán ovládá tuto existenci, protože ukázal, že pro něho je pouze něčím negativním. Pán tedy Raba ovládá a vztahuje se k věci prostřednictvím Raba. Naproti tomu Pán teď prostřednictvím Raba dosahuje naplnění své touhy a rozkoše tím, že vsunul mezi sebe a věc Raba, který se svou prací musí s nezávislostí věci potýkat. Pán získává své potvrzení druhým (Rabovým) vědomím, které uznává samo sebe jako nepodstatné jednak prací na věcech, jednak svou závislostí na (pánově) určité existenci. Toto druhé vědomí tedy ruší sebe sama jako bytí-pro-sebe a fakticky dělá samo sobě, co mu dělá Pán. Ve vztahu obou je Pán podstatný, Rab nepodstatný.⁴⁹

Vztahem mezi morálností a mocnými se zabýval stejně tak Nietzsche, který ve své knize „Genealogie morálky“ zkoumá historický význam morálnosti. Nietzsche kritizuje filozofy zabývající se morálkou. Domnívá se, že se na ni dívají, jak už je dávným zvykem filozofů, bytostně nehistoricky. Vytýká jim, že určují ohnisko pojmu dobro na nepravém místě. Soud

⁴⁶ ZIMBARDO, Philip. *Moc a zlo: Sociálně psychologický pohled na svět*. Svazek 7. Praha: Moraviapress, 2005

⁴⁷ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ HEGEL, Georg. *Fenomenologie ducha*. Brno: ÚV KSC, 1960

o dobru totiž nepochází od těch, jimž se „dobro“ prokazuje. Byli to naopak „dobří“ sami, tj. vznešení, mocní, výše postavení a vysoce smýšlející, kdo sebe a své konání pocíťovali jako dobré, totiž jako prvořadé, v protikladu ke všemu nízkému, nízce smýšlejícímu, sprostému a davovému. Teprve z toho čerpali právo tvořit hodnoty, a právě to je původ protikladu „dobré“ a „špatné“. Díky tomuto původu se slovo „dobré“ od samého prvopočátku vůbec nutně neváže na „nesobecké“ jednání.⁵⁰

Mandeville také dodává, že žádná společnost nebyla vyspělá, než se většina shodla na uctívání něčeho nás přesahujícího. Rozdíl mezi neřestí a ctností tak nebyl výmyslem politiků, ale důsledkem náboženství. Cílem politiků bylo zakotvit tyto, náboženstvím dané, hodnoty ve společnosti.

Tuto myšlenku dále rozvíjí Vlastimil Vondruška. Panovník a politik nikdy neuspokojí všechny. Ne každé rozhodnutí je promyšlené a správné. Mnohá rozhodnutí se dělají nikoliv proto, že jsou správná, ale vynucená okolnostmi či různými zájmovými a vlivovými skupinami. Aby se tyhle kosmetické vady na kráse odstranily, je třeba rozhodování vládců zahalit do hávu mystiky. Tím je buď představa o božím předurčení anebo o neomylnosti demokratického rozhodování.⁵¹

⁵⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Praha: AURORA, 2002

⁵¹ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Epištoly o elitách lidu*. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2018

10 REAKCE DOBY

„Setkal jsem se s několika lidmi, kteří záměrně nebo z vlastní nepozornosti chybovali při výkladu tohoto díla a považovali ho za satiru na ctnost a morálnost, která byla napsána pro podporu neřesti.“ Píše hned v předmluvě díla „Bajka o včelách“ Bernard Mandeville.

Právě tento výklad „Bajky o včelách“ byl důvodem k tak ostré kritice a nepochopení tohoto díla. Pokud totiž čtenář sleduje pouze základní dějovou linku, tedy že v éře neřestnosti úl prosperoval a jakmile zavládla v zemi poctivost, ocitl se úl na úpadku, je pochopitelné, že to někteří čtenáři pojmu jako opěvování hříchů a neřestí. Mandeville však mnohokrát, a to jak v bajce, tak i v eseji, upozorňuje na to, že právě pokrytectví bylo největší neřestí včel. A kvůli jejich pokrytectví je také potkal osud vyhynutí.

„Reedice z roku 1723 vyvolala v tehdejší společnosti rozruch. Rázem se ocitl v centru jedné z nejžhavějších diskusí osmnáctého století. Počet Mandevillových kritiků rychle narůstal a přidala se i uznávaná jména jako George Berkeley, Francis Hutcheson, Archibald Campbell, John Denis a v neposlední řadě Adam Smith⁵². K jeho odpůrcům se připojil i David Hume a Jean-Jacques Rousseau.

Kniha vyvolala velký skandál a vzrušení, protože údajně propagovala ateismus a kazila morálku a mládež. Mandevillovi byla proto udělena „hodnost“ Lorda Nejvyššího Satana, jejímž nositelem v 16. století byl i Thomas Hobbes. Mandeville byl pak dvakrát zažalován před velkou porotou, která knihu prohlásila za závadnou, což jí zajistilo trvalé místo v dějinách společenských věd. Dostávalo se jí též příkrých odsudků z kazatelen, včetně biskupů. John Wesley⁵³ prohlásil, že tolik špatností nevyslovil ani Voltaire. Ve Francii byla kniha zakázána a úředně spálena. Podobné ohlasy byly zaznamenány v Irsku, Německu i v Americe.“ (Klusoň 2003)⁵⁴

Mandeville měl jen hrstku zastánců. Jeden z mála tehdejších intelektuálů, který se o knize příznivě vyjádřil, byl Dr. Samuel Johnson (1709-1784), který prohlásil, že ho bajka nejen nepohoršila, nýbrž že mu široce otevřela oči, co se týče reálného života.

Karel Marx (1818–1883) zase pronesl na adresu Mandevilla obdivnou poznámku: „*Tento Angličan byl čestným mužem.*“ Ve 20. století Mandevilla prosazoval například Friedrich Hayek (1899–1992), rakousko-uherský ekonom a filozof, který proslul zejména svou obhajobou klasického liberalismu.⁵⁵ Profesor F. A. Hayek Mandevillovu dílu dokonce věnoval zvláštní

⁵² Viz kapitola 11: Adam Smith-Odpůrce nebo následovník?

⁵³ anglický křesťanský teolog, jeden z prvních vůdců metodistického hnutí v 40. letech 18. století.

⁵⁴ KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003, (3), 1 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

⁵⁵ KADUBEC, Jan. Vyklepáno z knih: Bernard de Mandeville – Bajka o včelách. *Outsidermedia.cz* [online].

Praha: Outsidermedia, 2013 [cit. 2020-01-13]. Dostupné z: <http://outsidermedia.cz/Vyklepano-z-knih-Bernard-de-Mandeville-Bajka-o-vcelach/>

studii. Podle něj je M-paradox⁵⁶ významný proto, že osvětluje, proč ve složitých společenských systémech jsou výsledky individuálních aktivit (bez ohledu na to, zda jejich motivace jsou sobecké či altruistické) odlišné od původních záměrů. A že důsledky takových aktivit nelze znát a ani je nelze předvídat. Podle Hayeka byl Mandeville prvním, kdo vyvinul klasické paradigma spontánního vývoje uspořádaných společenských struktur, aniž to možná sám tušil.

⁵⁶ Viz kapitola 4.2.1.: M-Paradox

11 ADAM SMITH – ODPŮRCE NEBO NÁSLEDOVNÍK?

Za duchovního otce moderní ekonomie, což zahrnuje i myšlenku neviditelné ruky trhu, je všeobecně považován Adam Smith. Adam Smith však nikdy nevyslovil, co mu Stephen Leacock, a s ním celé historické podvědomí o Smithovi, přisuzuje. Adam Smith své jméno do dějin ekonomie zapsal díky principu, který sám nevynalezl, nepopularizoval ho a obecně se od něj distancoval.⁵⁷

Ve své první knize „Bohatství národů“ (1776) se od konceptu neviditelné ruky, jak jej nastolil Mandeville, ostře distancuje. Hned první větou své čtyřsetstránkové knihy se jednoznačně ohrazuje proti jakýmkoliv pokusům převést veškeré lidské jednání na více či méně skrytý egoismus⁵⁸. Adam Smith se ostře staví proti myšlence, kterou dnes mylně připisujeme právě jemu. Bavíme-li se o počátcích ekonomie a o tezi, podle níž bohatství národu stojí na sobectví a sebezájmu, většina by bez váhání za otce tohoto učení označila právě Adama Smithe.

Ve své druhé knize „Teorie mravních citů“ (1759) se od nikoho jmenovitě nedistancuje, od nikoho kromě „prostopášného“ Mandevilla, jehož zpochybňuje hned na několika místech. Občas tím budí dojem, jako by celá kniha vznikala s úmyslem argumentovat proti Mandevillovi. Smith se tedy v žádném případě nepovažuje za Mandevillova pokračovatele, za něhož jej naopak považuje historie.⁵⁹ Jako důkaz uvádím úryvek právě z knihy „Teorie mravních citů“:

„Velkým podvodem knihy Bernarda Mandevilla je to, že zobrazuje každý cit jako zcela neřestný, a to v jakékoli míře a v jakémkoli směru. A tak Mandeville popisuje všechno jako ješitnost, která má určitý vztah buď k tomu, jaké jsou city ostatních, nebo k tomu, jaké by měly být. Pomocí prostředků tohoto chytráctví dochází pak ke svému oblíbenému závěru, že soukromé neřesti jsou veřejným blahem.“⁶⁰

Smith se především nebyl ochoten smířit s tezí, že není rozdíl mezi neřestí a ctností. To ovšem netvrdil ani Mandeville, byť ho za to Smith kárá. Ve skutečnosti jsme spíše svědky toho, že definice dobrých a špatných vlastností se u Smithe mírně posouvá. Mandeville považuje sobectví a sebelásku za neřest, na níž, vedle plejády dalších neřestí, stojí prosperita vcelého království. Proto došel k závěru, že neřesti vedou k společenskému blahu. Adam Smith však sebelásku za neřest nepovažuje. Sebelásku přejmenovává na sebezájem, a přestože na něm nestaví princip fungování společnosti, považuje jej za důležitý v obchodním styku. Tím se může postavit proti Mandevillovi a zároveň svou ekonomickou teorii postavit na podobném základu. Tichým predefinováním neřesti na ctnost se Smithovi podařilo vytěžit logiku Mandevillova argumentu, aniž by též musel čelit posměšné kritice.

⁵⁷ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

⁵⁸ SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národu*. 6. vydání. Praha: Liberální institut, 2001

⁵⁹ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

⁶⁰ SMITH, Adam. *Teorie mravních citů*. 59. publikace. Praha: Liberální institut, 2005, s. 327

Ekonom Adam Smith nepovažoval libovolnou potřebu za blahodárnou. Rozlišoval mezi produktivní spotřebou, obchodníka či zemědělce, kterou je třeba podporovat a chválit, a s potřebou neproduktivní, marnotratností, kterou opovrhuje. Mandeville považuje konkrétně marnotratnost za stěžejní a silný motor ekonomie. Tímto se skutečně lišil od Mandevilla, který spotřebě, spolu s většinou současných ekonomů, nedodával kladné ani záporné znaménko.⁶¹

⁶¹ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009

12 MANDEVILLE V ZAPOMNĚNÍ

„Bajku o včelách“ a přínos Bernarda Mandevilla jsme rozebrali hned z několika úhlů pohledu. Proč se tedy na „Bajku o včelách“ zapomnělo? Proč se o tak významné osobnosti, jakou byl Bernard Mandeville, nevyučuje ve společenských vědách?

Hlavním důvodem, proč se na Bernarda Mandevilla zapomnělo, je jeho glorifikace neřestí. Většinová společnost, a v ní i mnohé osobnosti, si „Bajku o včelách“ vyložily jako bezcennou ódu na lidské špatnosti s prvoplánovým cílem provokovat. Málokdo už se ale zamyslel nad tím, že pobuřující myšlenky, které jsou v tomto díle schovány, mohou mít skutečný význam v ekonomickém fungování země. Mnohé osobnosti, které přiřazujeme ke kritikům tohoto díla, by s Mandvillem pravděpodobně souhlasili, kdyby explicitně nepoužíval pojem lidské neřesti. Kdyby Mandeville svou ideu formuloval o něco mírněji a tolik nepoužíval pojmu „neřest“, byl by počet jeho příznivců diametrálně odlišný.

Nesmíme také zapomínat, že Mandeville své dílo vydal v období hlubokého baroka. Tehdy měla společnost tendenci díla tohoto druhu spíše upozadovat než oslavovat. Na začátku 18. století Bernard Mandeville poukazuje na prospěšnost neřestí a hříchů, což bylo pro duchovně založenou společnost nepřijatelné.

Dalším důvodem, proč je Mandeville dnes skoro v zapomnění, je, že ho do velké míry zastínil jeho následovník, ekonom Adam Smith. Ten Mandevillovu teorii, ať už chtěně či nechtěně, prakticky jen přeformuloval a vysvětlil ji společnosti mnohem přijatelnějším způsobem než kdysi Bernard Mandeville. Zůstala mu tak prakticky všechna sláva a uznání díky pár pozměněným slovům.

13 PŘIROVNÁNÍ K REÁLNÝM SITUACÍM

13.1 REÁLNÝ ZÁKLAD BAJKY

Přesvědčení Bernarda Mandevilla bylo s největší pravděpodobností založeno na pozorování a jeho vlastních zkušenostech. Mandeville žil po dlouhou dobu v Anglii, kde také pobýval v době, kdy dílo „Bajka o včelách“ vytvořil. Proto se také nabízí domněnka, že Bernard Mandeville naráží právě na tehdejší Anglii. Toto však Mandeville v žádném ze svých děl explicitně nenapsal.

Ve své předmluvě k „Bajce o včelách“ naopak sděluje, že jakákoliv země na světě může být dosazena za tento včelí úl. Musí být ale velká, bohatá a bojovná země, která je pod vládou omezené monarchie, to je zřejmé z toho, co báseň říká o zákonech a konstituci této země, stejně jako o slávě, bohatství, moci a průmyslu jejích obyvatel.

Ač přirovnání úlu není aplikovatelné na všechny země světa, určité myšlenky a teorie Bernarda Mandevilla, které se v bajce nachází, mohou být aplikovány na reálné situace ve většině států. Nyní bych se chtěla věnovat Mandevillově myšlence, která říká, že pokud je nějaký jedinec (popř. společnost) zapleten v korupci či podvodech, je v budoucnu, jakmile nabyde jmění, v jeho vlastním zájmu se do akcí podobného druhu nezaplést a ostatní od takového chování odradit.

„Čím více byli lidé zaměřeni na sledování svého vlastního zájmu bez ohledu na ostatní, tím více byli přesvědčeni o tom, že ti, co jim stojí v cestě nejvíce, jsou lidé jim nejvíce podobní.“⁶²

Aby tento myšlenkový pochod nebyl jen teoretickým předpokladem, uvádím zde příklady tohoto chování, které jsou blízké našemu vlastnímu národu.

V celém průběhu ekonomické transformace jsme až do dnešních dnů svědky dosud nevídaného a téměř masového porušování zákonů a morálních norem, což vede k obohacování jedněch a k ochuzování druhých. Historickou příležitostí pro takové zavrženíhodné chování mnohých jednotlivců a skupin poskytla privatizace, jejímž cílem bylo převést vlastnictví státu (tzv. společenské vlastnictví) v oblastech výroby, služeb, veřejně prospěšných služeb, příp. vytváření veřejných statků, do soukromých rukou, nebo alespoň dát tomuto majetku soukromoprávní formu, a tak vytvořit důležitý předpoklad pro vznik a rozvíjení tržní ekonomiky. Svobodná soutěžní tržní ekonomika je bezpochyby obecně prospěšným cílem zásadního významu, bez něhož by ekonomická transformace ztratila smysl. Tento obecný prospěch je ovšem vykupován

⁶² MANDEVILLE, Bernard. The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society. London: T. Ostell, Mundell, 1806

nepřístojným jednáním jednotlivců v soukromé sféře. Vzniká dojem, jako by amorální a nezákonné chování v soukromém sektoru bylo podmínkou dosažení veřejného prospěchu.⁶³

13.2 PRIVATIZACE V ČESKÉ REPUBLICE

Právě česká privatizace slouží jako jeden z nejlepších příkladů potvrzení Mandevillovy teorie. Vypadá to, že průběh ekonomických reforem v postkomunistických státech, včetně Česka, Mandevillův M-Paradox pouze prohlubuje.

Po revoluci u nás došlo ke značnému obohacování všech těch, kteří neváhali porušovat nejen právní, nýbrž i morální normy. Současní tuneláři a podvodníci, kteří při privatizaci nějakým nečestným a nelegálním způsobem nabyli velkého jmění, budou posléze v budoucnosti ve vlastním zájmu dbát na to, aby se to již neopakovalo, aby právě jejich vlastnictví již bylo chráněno, aby se dodržovaly zákony a základní normy morálky. Jinými slovy řečeno, současné „neřesti“ a nepoctivé jednání privatizátorů se koneckonců někdy v budoucnosti obrátí k obecnému dobru, protože i tito lidé budou usilovat o nastolení právního řádu. Současní podvodníci se posléze stanou počestnými a začnou ve větší míře zalidňovat i Českou republiku. Jednou k tomu zajisté dojde, jako k tomu došlo i v Americe, kde „loupeživí baroni“ šedesátých a sedmdesátých let devatenáctého století se posléze stali počestnými, velmi zámožnými, a proto i velmi váženými občany. V očích veřejnosti se podvodníci mohou stát počestnými velmi rychle, pokud se ovšem domohou většího majetku. Vlastnictví totiž propůjčuje nejen moc, nýbrž i vážnost. Veřejnost velmi rychle zapomíná, jakým způsobem ke svému majetku přišli, a i velmi nepoctivě dosažené vlastnictví se pokládá spíše za přirozené nežli za nespravedlivé. Podvodníci se stávají počestnými a jejich bohatství jim propůjčuje vážnost a respekt. Adam Smith se touto otázkou podrobněji zabýval ve svém prvním slavném díle „Teorie mravních citů“. Říká v něm mimo jiné, že moudrost a ctnost nejsou jedinými objekty respektu. Často pozorujeme, že uctívá pozornost světa je daleko více zaměřována na bohaté a mocné nežli na moudré a ctnostné. Neřest a hloupost mocných jsou daleko méně posmívány nežli chudoba a slabost.⁶⁴ Tady se opět objevují myšlenky F. Nietzscheho – evropská morálka postavená na žido-křesťanských hodnotách a proti ní postavená panská morálka. „Nadčlověk“ si klade vyšší cíle a koná dobro. Do dnešních dnů z pozice paradigmát stojí proti sobě Hobbes (člověk je zlý) a Rousseau (člověk je dobrý a zkazila ho společnost)⁶⁵

Paradoxem je, že jeden z hlavních „architektů“ kuponové privatizace u nás kdysi prohlásil: „*O etice nejvíce mluví ti, kteří jsou nejméně etičtí. Lidé, kteří hovoří o morálce, jsou většinou*

⁶³ KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003, (3), 1 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

⁶⁴ SMITH, Adam. *citů*. 59. publikace. Praha: Liberální institut, 200

⁶⁵ KADUBEC, Jan. Vyklepáno z knih: Bernard de Mandeville – Bajka o včelách. *Outsidermedia.cz* [online]. Praha: Outsidermedia, 2013 [cit. 2020-01-13]. Dostupné z: <http://outsidermedia.cz/Vyklepano-z-knih-Bernard-de-Mandeville-Bajka-o-vcelach/>

ti nejhorší, s nimiž jsem se v životě potkal.“⁶⁶ Tento citát veskrze souhlasí s Mandevillovým názorem na plané vybízení ostatních k etice a morálnímu chování. Václav Klaus se tehdy chtěl pravděpodobně přiblížit jeho předchůdci, prof. T. G. Masarykovi, který více než před sto lety na toto téma napsal: „...nepotřebujeme mravnosti a náboženství in abstracto, v soustavách a knihách, ale v životě, v hospodářství a politice. Etika není pro psací stůl, náboženství není pro kostel. Všecko jednání a myšlení podléhá normám etiky...“⁶⁷

13.3 ČESKÁ REPUBLIKA – TUNELOVÁNÍ KOMERČNÍ BANKY

Ukázkovým příkladem tohoto jevu v Česku je tunelování Komerční banky. Na začátku 90. let a v letech 1996–1999 z ní Izraelec Barak Alon vylákal podvodně asi 8 miliard korun. Vzhledem k tak velkému rozsahu podvodu byli před soud předvoláni manažeři banky. Byli to právě ti, co roky posílali Barakovi peníze. Nakonec byli obvodním soudem pro Prahu 1 osvobozeni s tím, že nic nezákonného nespáchali. Podobně jako Barak Alon, jen jiným způsobem, banku tuneloval i agent StB František Chvalovský.

Dnes je Komerční banka uznávanou institucí. Je to třetí největší banka v České republice a k roku 2018 dosáhl počet klientů čísla 1,666 milionu s bilanční sumou převyšující 1 bilion korun. Po nějakých podvodech není ani památky a banka dnes svým fungováním výrazně přispívá k rozvoji české ekonomiky.⁶⁸

13.4 PETR KELLNER

Tento Čech je suverénně nejbohatším občanem České republiky. Zařadil se s majetkem v hodnotě 319 miliard korun na 88. příčku na seznamu nejbohatších lidí na světě. Přesto, na rozdíl od jiných oligarchů s výrazně nižším majetkem, jako např. Andrej Babiš nebo Zdeněk Bakala, se o něm v médiích už dlouho mlčí.⁶⁹ Je známo jen minimum informací o jeho životě. Jednou z informací, kterou si ale můžeme být jisti je, že právě kupónová privatizace bylo klíčové období pro jeho kariéru.

Blížící se privatizace byla právě tou kýženou příležitostí, kterou uměl beze zbytku využít. Zde se začala psát první kapitola dnes obrovského impéria, které svou činností přesahuje hranice naší republiky. Výrazně podnikat začal, dnes nejbohatší občan České republiky, společně s Milanem Maděryčem a Milanem Vinklerem. Ti v roce 1991 založili Správu prvního privatizačního fondu a.s.

⁶⁶ KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvuměsíčník pro kulturu a dialog* [online].2003,(3),1[cit.2020-01-28].Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

⁶⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue, Otázka sociální. *Základy marxismu filosofické a sociologické*, II, Praha 2000, s. 134

⁶⁸ Které banky jsou největší v Česku?: Projděte si nové žebříčky podle klientů i peněz. *Aktuálně.cz* [online]. Praha: Aktuálně.cz, 2018 [cit. 2020-01-12]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nejvetsi-banky-v-cesku-zebricek-bank-podle-velikosti-poradi/r~ba7b166e5a6a11e8bacfac1f6b220ee8/>

⁶⁹ DROZD, Václav. Veřejný nepřítel Petr Kellner. *A2larm.cz* [online]. Praha: a2larm, 2019 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/01/verejny-nepritel-petr-kellner/>

Nově vznikající podnikatelská elita se v těchto časech skládala převážně z lidí, kteří nesměle využívali kontakty ze zahraničního obchodu minulého režimu, zbohatlých veksláků, co se nebáli přitlačit kdekoho pod tlakem, z něhož profitovali, a nových talentů, kteří viděli do karet rozjíždějící se kupónové privatizaci.

Petr Kellner, který později své dva společníky vyplatil, spravoval privatizační fondy, kterým se i díky velmi dobré reklamě podařilo přilákat 200 firem. Ve výsledku měly privatizační fondy pod správou firmy ve výši pěti miliard korun, což znamenalo 2,5 procent majetku nabízeného v první vlně privatizace. To postavilo Kellnera na pozici číslo dva, hned za největšího popularizátora českého ekonomického experimentu Viktora Koženého. Ten se později stal nejčernějším příkladem toho, jak plán bývalého prezidenta Klause uměl vytvářet podvodníky první kategorie.

Mostem k miliardovému majetku však bylo obratné ovládnutí České pojišťovny. Společnost s aktivy přes 100 miliard korun v roce 1996 transformoval do správy PPF. Celému procesu byla nápomocna i vláda České republiky a její tehdejší ministr vnitra Ivan Kočárník, který se po odchodu z vlády stal členem nejvyššího vedení.

Ta za vedení Petra Kellnera nabízela nové služby, atraktivní i pro zahraniční podnikatele, a tak expandovala směrem na východ. Ne náhodou je tak nejbohatší Čech vlastníkem nemovitostí v Pekingu a Moskvě.

PPF se postupně stala jednou z největších investičních společností ve střední a východní Evropě. V portfoliu firem, které vlastní, bychom mohli citovat telekomunikační společnost O₂ a finanční služby zahrnující Home Credit a banky jako Air Bank či PPF banku. Zcela jistě se stal absolutním vítězem porevolučního uspořádání podnikatelských sil. Uměl dokonale využít kupónovou privatizaci a je dodnes otázkou spekulací, do jaké míry v počátcích viděl do karet vládě, která přechod od socialismu ke kapitalismu řídila.

Navzdory Kellnerovu zpochybnitelnému způsobu nabytí majetku, přispívá dnes k pozitivnímu vývoji nejen české ekonomiky. To také například jeho nadací pro studenty s ambicí studovat v zahraničí Kellner Family Foundation. Žije v anonymitě, podporuje a sbírá umění, údajně i díky své introvertní povaze je veřejnosti doslova neznámým. Přesto patří mezi nejvlivnější osoby v naší zemi.⁷⁰

⁷⁰ KUČERA, Jakub. Od kopírek k miliardám: Nejbohatší Čech Petr Kellner zbohatl, když se rozkrádala republika. *Čtidoma.cz* [online]. Praha: čtidoma.cz, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/2019-03-25-od-kopirek-k-miliardam-nejbohatsi-cech-petr-kellner-zbohatl-kdyz-se-rozkradala>

14 PLATÍ TEDY M-PARADOX?

Jak jsme se v minulé kapitole mohli přesvědčit, některé Mandevillovy myšlenky jsou stále platné a je poměrně snadné uvést praktický příklad z dnešního světa. Znamená to ale, že je celá Mandevillova teorie o neřestech přispívajících veřejnému blahu funkční? Neexistuje něco, co Bernard Mandeville nezohlednil?

Mandevilla lze skutečně chápat jako inspiraci neoliberalismu⁷¹, dnes se ale hovoří o mnoha selháních neoliberalismu⁷². OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), MMF (Mezinárodní měnový fond) a další varují před dalším růstem nerovnosti, která podvazuje ekonomický rozvoj. Růst nerovnosti je umožněn určitými opatřeními, jako je deregulace nebo daňové ráje. Nejde tu v první řadě o „neřesti“, ale o určitou hospodářskou politiku, která dává prostor „neřestem“. Její výsledky jsou však finanční krize, hospodářská stagnace v HDP, podfinancování rozvoje vědy a technologií atd. Empiricky lze tedy vidět, že Mandeville byl spíše vyvrácen než potvrzen.

Právě růst nerovnosti je jeden z největších problémů neoliberalismu a zároveň tak Mandevillovy teorie. Propast mezi majetnými a nemajetnými se v globálním měřítku vrátila na úroveň z roku 1820, oznámila OECD. Zároveň varovala, že jde o jeden z nejnepokojivějších trendů za posledních 200 let. Ve zprávě o globálním blahobytu v posledních dvou stoletích OECD poznamenává, že nerovnost se prudce zvýšila po nástupu globalizace v 80. letech 20. století.⁷³

Již zmíněná privatizace je častá ekonomická cesta k zavedení neoliberalismu. Dle autorů studie z Harvardu a Cambridge existuje přímá spojitost mezi rychlou masovou privatizací a ekonomickým úpadkem a úplatkářstvím.⁷⁴ Pokud privatizace nepřesáhne únosnou míru, může nastat situace, kdy lidé, kteří privatizací přišli k velkému měnění, budou podporovat občany k poctivosti, aby jim toto nabyté jmění nikdo již nebyl schopen odcizit. Pokud ale stát tuto privatizační strategii používá dlouhodobě, může dojít k mnohým problémům, které dnes pozorujeme např. ve Velké Británii. „Mezinárodní měnový fond zveřejnil minulý týden analýzu, z níž vyplývá, že Británie má v současnosti druhý nejslabší systém veřejných financí ze všech zemí světa. Bohatší než Británie jsou dokonce země jako Gambie, Uganda a Keňa. Důvodem je neoliberalismus. Výsledek je přeefinancionalizovaná ekonomika a vláda, která je od finančního krachu r. 2008 o 1 bilion liber zadluženější. MMF charakterizuje britský privatizační

⁷¹ Neoliberalismus znamená snižování účasti státu na jeho řízení, které se v minulosti projevilo rozsáhlými privatizacemi, volným trhem, snižováním daní či snižováním státních výdajů výměnou za posílení role v soukromém sektoru. Hlavní podstatou tohoto myšlenkového směru je tak důraz na individualismus, zodpovědnost, a samostatnost jednotlivců. Neoliberalismus se tak vrací k původním idejím liberalismu uvedeného Adamem Smithem. Zejm. jeho teorií „neviditelné ruky trhu“.

⁷³ Global income equality now back at 1820s levels: OECD. Phys.org [online]. USA: Phys.org, 2014 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://phys.org/news/2014-10-global-income-equality-1820s-oecd.html>

⁷⁴ KENETY, Brian. Masová privatizace přivedla postkomunistické země na mizinu. Česká pozice: Infomace pro svobodné lidi [online]. Tunisko: Česká pozice, 2012 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/masova-privatizace-přivedla-postkomunisticke-zeme-na-mizinu.A120424_050905_pozice_64693

program jako „fiskální iluzi“. Britská vláda prodala všechno do soukromého sektoru: od letišť po státní poštu, a to často jen za minimální cenu. Privatizace a škrty nejenže oslabily finanční postavení britského státu, ale také poskytly nezasloužené bohatství malé skupince jednotlivců, a tím vznikla ještě větší společenská nerovnost.“⁷⁵ (Chakrabortty 2018) Právě na Mandevillově Británii jde tedy paradoxně nejlépe vyjádřit nedostatky Mandevillovy teorie.

Je tak zřejmé, že Bernard Mandeville ve své teorii mnohé negativní aspekty M-paradoxu nezohlednil. Pro spravedlivý úsudek je však nutno dodat, že na počátku 18. století Mandeville ještě neměl možnost porovnat svou ekonomickou teorii s tolika jinými nebo ji důkladně vyzkoušet v praxi. Česká republika a další evropské země již tuto možnost na konci 20. století měly, a i přesto jsme dali prostor čistokrevnému M-paradoxu prostřednictvím privatizace. Stejně jako neoliberalismus se tedy jedná o ekonomickou teorii, která je bezesporu užitečná a je základem pro efektivní fungování státní ekonomiky. Nelze ji však uplatnit bez výhrad, neboť jako vedlejší účinky zanechává mnoho negativních ekonomických jevů, jako je např. růst nerovnosti, který v posledních letech opět ve značné míře pozorujeme.

⁷⁵ Neoliberalismus a privatizace zničily ekonomiku Británie. Britské listy [online]. Praha: Britské listy, 2018 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/93073-neoliberalismus-a-privatizace-znicily-ekonomiku-britanie.html>

15 PŘEKLÁDÁNÍ BAJKY O VČELÁCH

15.1 FORMA DÍLA

Bajka o včelách je veršované dílo s rozsahem cca 7 stran. Mandeville využil pro své dílo sdruženého rýmu (tedy vzorce aabb), který používá v celém jejím rozsahu. Rozsahy jednotlivých slok se značně liší. Jazyk a volba slov odpovídá počátku 18. století, tedy období, ve kterém byla bajka napsána. Přestože se jedná o veršovanou bajku, Mandeville nepoužívá velké množství prvků básnického jazyka. Ve většině bajky se snaží sice umělecky, ale přesto věcně a srozumitelně, popisovat děj či lyrické části díla.

Jako jisté vodítko k překladu, a především k poznatku, jakou důležitost má poetická stránka tohoto díla, jsem využila předmluvu, kterou Bernard Mandeville k této bajce 8 let po jejím vydání napsal. Uvádím citace těch nejzásadnějších Mandevillových poznámek.

„Nechci, aby čtenář očekával nějakou poezii v těchto pár volných řádcích. Vyzdvihuju je názvem ‚báseň‘ jen proto, že jsou rýmované, a jsem na pochybách o tom, jak je nazvat, neboť:

- *nejsou ani hrdinské ani venkovské, satirické, fraška ani noblesní*
- *nejsou dost pravděpodobné na to, aby byly povídkou*
- *a celé dílo je poněkud moc dlouhé na to, aby bylo bajkou*

To, co mohu říci je, že to je příběh vyprávěný kostrbatým veršem, který – bez sebemenšího záměru být vtipný-jsem se snažil sepsat tak jednoduše a domácky, jak jsem byl schopen. Můžete tuto ‚báseň‘ nazývat, jakkoliv se vám zlíbí.“⁷⁶

15.2 PRIORITY A POSTUP PŘI PŘEKLÁDÁNÍ

Mandevillova snaha psát „jednoduše a domácky“ samozřejmě do jisté míry ulehčovala proces překládání jeho díla. Stejně tak i Mandevillova odlehčenost, co se týče básnických ambicí. Stále se však jedná o veršovaný jazyk z počátku 18. století. Při překladu této básně bylo tedy nutné stanovit si priority, a to samozřejmě v souladu s těmi Mandevillovými. Mou největší prioritou byl význam veršů. Nemyslím tím překládání přesných významů jednotlivých slov, nýbrž překlad verše (či sloky) takovým způsobem, aby se jeho význam co neblíže přibližoval anglickému originálu. Jelikož Bernard Mandeville ve svém díle používá sdružený rým (vzorec aabb), byla další prioritou tuto formu zachovat. Pro zachování obou podmínek bylo samozřejmě při překladu nutné hledat kompromisy, přičemž zachování co nejpřesnějšího významu dostávalo obvykle přednost.⁷⁷

⁷⁶ MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806

⁷⁷ Kompletní překlad bajky: viz příloha č. 1

16 ZÁVĚR

Za cíl této práce jsem si vytyčila upozornit na osobnost Bernarda Mandevilla, dát důraz na jeho prvenství a historický význam. Jako nástroj k dosažení mého cíle jsem vytvořila český překlad Mandevillovy „Bajky o včelách“, která dosud nebyla nikdy kompletně přeložena. Svého cíle jsem dosáhla. Rozebrala jsem Mandevillovo dílo ze třech základních hledisek, a to ze sociologického a psychologického hlediska, z ekonomického hlediska a z historického hlediska. To všechno ve spojení s filozofickými koncepty týkajícími se nejen tehdejší doby.

Analýza „Bajky o včelách“, kterou jsem v mé práci provedla může sloužit jako vodítko k pochopení Mandevillova náhledu na ekonomii a od ní neoddelitelnou filozofii. Po přečtení tohoto rozboru jsou zřejmé zásadní témata, kterým se Bernard Mandeville v bajce věnuje. Tato práce představuje Mandevilla jako prvního filozofa, který nachází výhody v lidském sobeckém zájmu v souvislosti s ekonomikou. Zboural dlouhodobé paradigma prospěchu samotné ctnosti a postavil neřest neboli vlastní zájem do popředí. Přiznal vlastnímu zájmu jeho podstatu v ekonomickém řízení státu, a tím postavil základy dnešní moderní ekonomie.

Vypracovala jsem také překlad anglického originálu „Bajky o včelách“, který by se mohl dále využívat. První kompletní překlad tohoto významného, i když v Česku poměrně opomíjeného, díla by mohl sloužit jako studijní materiál pro ty, co se chtějí blíže seznámit s myšlenkovými koncepty Bernarda Mandevilla. Další možnost je jeho vydání, což by přiblížilo „Bajku o včelách“ velkému množství čtenářů z České republiky, a tak jim vytvořilo nový obzor ve světě ekonomie a filozofie.

Pokračovatel mé práce by mohl doplnit tento překlad veršované bajky o překlad eseje, kterou Bernard Mandeville přibližuje jeho názory a teorie, stejně jako o překlad poznámek, které Mandeville sepsal k vysvětlení některých kontroverzních tvrzení v bajce. Bajka nabízí několik témat a filozofických konceptů, jejichž představení jsem se nevěnovala například z důvodu upřednostnění jiného, podle mého podstatnějšího tématu. Tato opomenutá témata by se bezpochyby dala okomentovat a zvětšit tak povědomí o šíři Mandevillova zájmu.

17 POUŽITÁ LITERATURA

AKVINSKÝ, Tomáš *O zákonech v Teologické sumě* (Sth II, ot. 90-107), přel. K. Šprunk, Praha: Krystal OP, 2003. ISBN 80-85929-59-7

Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-02-1.

EKMAN, Paul. *Odhalené emoce: naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*. Přeložil Eva NEVRLÁ. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2015. Pod povrchem. ISBN 978-80-87270-81-3

HAYEK, Friedrich. *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas*. 7. Chicago: University of Chicago Press, 2012. ISBN 9780226321288.

HEGEL, Georg. *Fenomenologie ducha*. Brno: ÚV KSČ, 1960.

JOHNSON, Paul. *Dějiny anglického národa*. 3. Praha: Rozmluvy, 2012. ISBN 978-80-7335-309-4.

KALISTA, Zdeněk. *Tvář baroka*. Vyd. třetí. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-341-2.

KIRSCHNER, Josef. *Nebojte se egoismu*. Praha: Knižní klub, 1994. ISBN 80-717-6099-4.

KOUKOLÍK, František. *Češi: proč jsme kdo jsme - a jak dál?*. Praha: Galén, c2015. Makropulos. ISBN 978-80-7492-129-2.

MANDEVILLE, Bernard. *The Fable of the Bees or Private Vices Public Benefits: with an essay on Charity and Charity Schools and search into The Nature of Society*. London: T. Ostell, Mundell, 1806.

MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 1: [pro 1. ročník středních škol]*. Plzeň: Fraus, 2009. Edice českého jazyka a literatury (Tripolia). ISBN 978-80-7238-896-7.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické*, II, Praha 2000, s. 134. ISBN 978-80-7532-399-6

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Praha: AURORA, 2002. ISBN 80-7299-048-9.

SANDEL, Michael. *Hodnota lidského života. Videacesky* [online]. massachusetts: Harvard University, 2011 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://videacesky.cz/tag/michael-sandel>

SEDLÁČEK, Tomáš. *Druhá derivace touhy: člověk duše-vnější : úvahy nad (ne)končícími otázkami*. Praha: 65. pole, 2018. ISBN 978-80-88268-12-3.

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

SMITH, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národu*. 6. vydání. Praha: Liberální institut, 2001. ISBN 978-80-86389-60-8.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Breviář pozitivní anarchie*. Brno: MOBA, 2016. ISBN 978-80-243-7325-6.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Epištoly o elitách lidu*. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2018. ISBN 978-80-243-8317-0.

ZIMBARDO, Philip. *Moc a zlo: Sociálně psychologický pohled na svět*. Svazek 7. Praha: Moraviapress, 2005. ISBN 80-86181-80-4.

18 INTERNETOVÉ ZDROJE

Bernard de Mandeville. *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-01-12]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Bernard-de-Mandeville>

DROZD, Václav. Veřejný nepřítel Petr Kellner. *A2larm.cz* [online]. Praha: a2larm, 2019 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2019/01/verejny-nepritel-petr-kellner/>

Global income equality now back at 1820s levels: OECD. *Phys.org* [online]. USA: Phys.org, 2014 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://phys.org/news/2014-10-global-income-equality-1820s-oecd.html>

CHVÁLOVÁ, Ing. Jindra. Co je Paradox spořivosti. *Peníze.cz* [online]. Praha: Peníze.cz, 2n.[cit. 2020-01-23]. Dostupné z: <https://www.penize.cz/slovník/paradox-sporivosti>

KADUBEC, Jan. Vyklepáno z knih: Bernard de Mandeville – Bajka o včelách. *Outsidermedia.cz* [online]. Praha: Outsidermedia, 2013 [cit. 2020-01-13]. Dostupné z: <http://outsidermedia.cz/Vyklepano-z-knih-Bernard-de-Mandeville-Bajka-o-vcelach/>

KENETY, Brian. Masová privatizace přivedla postkomunistické země na mizinu. *Česká pozice: Infromace pro svobodné lidi* [online]. Tunisko: Česká pozice, 2012 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/masova-privatizace-privedla-postkomunisticke-zeme-na-mizinu.A120424_050905_pozice_64693

KLUSOŇ, Václav. Počestní darebové v ekonomické transformaci. *Listy: Dvouměsíčník pro kulturu a dialog* [online]. 2003,(3),1 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030314>

KUČERA, Jakub. Od kopírek k miliardám: Nejbohatší Čech Petr Kellner zbohatl, když se rozkrádala republika. *Čtidoma.cz* [online]. Praha: čtidoma.cz, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/2019-03-25-od-kopirek-k-miliardam-nejbohatsi-cech-petr-kellner-zbohatl-kdyz-se-rozkradala>

Neoliberalismus a privatizace zničily ekonomiku Británie. Britské listy [online]. Praha: Britské listy, 2018 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/93073-neoliberalismus-a-privatizace-znicily-ekonomiku-britanie.html>

PROKOP, Daniel. Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti [online]. Elektronické. Praha: Host, 2020 [cit. 2020-03-04]. ISBN 978-80-275-0230-1. Dostupné z: [file:///C:/Users/Client/Downloads/palmknihy_slepe-skvorny-1_203428_prev%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Client/Downloads/palmknihy_slepe-skvorny-1_203428_prev%20(3).pdf)

19 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1- Osa dobra a zla.....	14
---------------------------------	----

20 PŘÍLOHA 1: BAJKA O VČELÁCH: PŘEKLAD

*Veliký úl, kde včely dlí,
kde vládne blahobyt a pohodlí,
pověstný svými zákony a zbrojí,
ostatní se klaněli tomuto četnému roji.
Zatímco někde pouhý med,
zde semeniště průmyslu a věd.
Ve vládě nádheru střídal skvost,
ač vládla nestálost a povrchnost.
Nebyly otroky tyranie,
ni vilné demokracie,
zato králů neholdujícím lstem,
neboť byly podmíněni zákonem.*

*Tyto včely žily jak člověk, jako my,
vše lidské konaly samy,
dělalý vše, co ve městě se dělá,
jakožto každá společnost vyspělá.
Jen díky včelí hbitosti
unikly lidské pozornosti.
Neměly žádné hrady,
armády, vědy, obchody,
vlaky, parníky, dělníky, řemeslníky,
řemesla ni nástroje,
ale napodobení svoje, jež,
neb jejich řeč neznáma je.
musíme nazývat jako ty svoje.
Tyto včely dále,
neměly kostku, byť měly krále,
a ti měli stráže což nám jasně káže,
že nějakou hru hráli,*

*nebo že mají pluk,
co má jen šípy, žádný luk.*

*Hejna otrásala plodný úl,
a co byl pro ně zlatý důl?
Miliony včel, jimž vládla horlivost
naplnit si chtíč a marnivost.
Zatímco další miliony dřely,
pro jejich výtvary zničené rebely.
Vybavili téměř půlku země,
pracovali více než dělnické plémě.
Někdo s cennými papíry chudými starostmi,
měl velké zisky, velké radosti.
Někdo zas zatracen kose a rýči,
stále jen námaze, žádnému chtíči.
Zaplavení bídou a potem dne,
když dochází jim síla i krmě.
Zatímco ostatní měli řemesla,
po kterých většina ani nehlesla.
Činnosti vskutku laciné,
jež chce ten, kdo je na mizině.
Podvodníci, příživníci, mincíři, kuplíři,
herci, věštcí mastičkáři, kapsáři,
a všichni tito v nenávisti,
se dřinou a se závistí,
zneužijí pro jejich potřebu vesele
jejich důvěřivého přítele.
Jen oni byli nazýváni lotry veřejně,
ale ostatní, až za hrob pracovití, chovali se stejně.
Všechna řemesla a místa švindl znaly,
všude se podvod a zrada o prvenství rvaly.*

*U právníků, kde posláním jejich profese,
je pěstovat sváry, sbírat konfese,
těch lhářů, co vydělají podvodností,
více než ostatní kdy s poctivostí.
Nepřišli k soudu za jejich šarvátky,
radši zaplatili směšné poplatky.
a pro ochranu jejich nezákonných zrad,
učili se právu a zkoumali řád.
Vždyť i zloději na lupu tak sejde
že si dům nejprve obejde.*

*Doktoři cenili peníze a slávu
nad zlepšení chorého stavu.
U studia doktoriny,
se dbalo, krom velké dřiny,
na vážné tváře, mdlé vystupování,
pro získání knězova uznání,
lichotek porodní báby a chvály,
všech, co u zrodu či pohřbu stáli.
Pro trpělivost s mluvkami,
jak to znám já u mámy,
když ptá se stále, milou tvář:
Jakpak to jde, pan lékař?
Pro vydržení nestoudnosti zdravotnic,
což bylo těžší mnohem víc.*

*Mezi tolika knězi Jupitera,
co vnášeli požehnání do kláštera,
jen pár bylo učenců a řečníků,
tisíc pak hloupých vypasených mužíků.
Na oko předstírali poctivost,
aby skryli chtíč, pýchu a chamtivost.*

*Což byl už kult, jak špatné váhy u řezníka,
či flaška rumu námořníka.
Jiná těla chudobná a trouchnivá,
se modlila za trošku pečiva.
Doufali i v mnohem víc,
však nedostali zhola nic.
A ten poctivý otrok dřel,
pro toho, co se nestyděl.
Co měl k chudobě předsudek,
co měl přecpaný žaludek.*

*Vojáci, co bojovali s povinností
měli za úspěch medaili věrnosti.
A ti, co z rudé bitvy sběhli,
za trest postřeleni lehli.
Někteří generálové neznali odpuštění,
jiní brali úplatky za propuštění.
Někdo vpadl do každé štvánice,
tu ztratil paži, tu zas střevice.
Za svoje hrdinství jako odplatu,
dostával pouze půl platu.
Zatímco jiný nikdy v boj nešel,
a v penězích si ve světnici ležel.*

*Krále, ač na oko byli lídři,
měli v moci podvodní ministři.
Mnozí pro vládu otročili,
aby se denně nasvačili.
a ministři ti cpali se jak zvěrstvo,
říkajíc si poctivé ministerstvo.
Když obviněni z nectnosti,
nazvali podvod nutností.*

*Jakmile byl lid obelstěn,
politik finančně odměn.
Nepadly žádné věty stručné,
pokud šlo o částky tučné.
Neb v úle přec nebyla jediná včela,
co dostávala více než by měla.
Ale potom se lháři opovážili jim říct,
že mají stejně jak všichni, ni o groš víc.
Neboť věděli, že s pravdou nikdy nezískají,
to, co si podvodem vydělají.*

*Ale kdo budou těch podvodů následníci?
Harampádí, kterého na ulici,
prodali dost, neboť jim podvody a korupce,
pokaždé našli nějakého kupce.
Co přišel k nim, v očích ctnost,
A koupil si tu zbytečnost.
Zákazníkem to valně neotřáslo,
neb ten zas prodal druhému sůl za máslo.*

*Sama spravedlnost, slavná pro svůj um,
nepřišla zaslepena o rozum.
Její levice, jež drží váhy,
je často pro úplatek upustila záhy.
S tváří plnou nestrannosti,
když někdo trestal do sytosti.
Předstírala, že není nikdo vinný,
za vraždu a násilné činy.
Navzdory jejich protestu někdy bohatýři,
skončili za podvod na pranýři.
Popravčí však nenacházel mocnou skupinu,
vždy jen ty zoufalé a chudinu.*

*Pod tlakem pouhé nutnosti,
byli přivázáni k stromu s krutostí.
Za činy tohoto osudu nehodné,
aby chránili bohaté a svobodné.*

*A tak každá část plna neřesti,
leč celek sám se topil ve štěstí.
Postrachem ve válce, v míru opěvováni,
byli okolními státy uctíváni.
Velkolepé byly jejich životy a bohatství,
dávaly rovnováhu všem ostatním královstvím.
Takový byl úděl tohoto státu,
zločiny přispívaly jeho majestátu.
A ctnost, jež se od politiků,
naučila stovky mazaných triků,
byla, za vlivu lidské snahy,
spřátelena s neřestí a tím záhy,
to nejhorší z celé společnosti,
dohánělo prosperitu k celistvosti.*

*Toto byl um státu, který slepoval,
celek, jehož každý kus si stěžoval.
Toto jako hudební představení,
přivedlo i výjimky ke smíření.
A strany přímo protikladné,
si pomáhat, ač nechtěně.
Střídmost se střízlivostí,
ted' slouží obžerství a opilosti.*

*Kořen zla, lakota,
tato škodlivá, prokletá duševní prázdnota,
sloužila noblesnímu hříchu marnotratnosti,*

*a s přepychem a pohodlností,
se dostalo milion chudáků prací výše,
a další milion díky odporu pýše.
Závist a marnivost díky jejich důmyslu,
se staly ministryněmi průmyslu.
Byly přelétavé a s bláhovými mravy,
co se týče nábytku, oděvů a stravy.
A díky těm zvláštním, směšným neřestem,
vzniklo kolo, co otáčelo obchodem.
Jejich zákony a garderoby,
byly předměty proměnlivé doby.
Neb co bylo jednou samozřejmostí,
za půl roku páchlo zločinností.
Stále probíhala nějaká úprava,
a zatímco tím měnili jejich práva,
odstranili chyby proměnlivosti,
co by nebyly předpověděny obezřetností.*

*A tak neřest pečovala o vynalézavosti,
které spolu s časem a vědeckostí,
zasela na životní pohodlnosti,
sklízějící rozkoš, klid a lenosti.
V takovém množství, že chudí jak krysy,
žili si lépe, než bohatí kdysi.
A nic víc již nebylo třeba:*

*Jak marnivé je štěstí smrtelníků!
Kdyby jen znali meze vlastních hříchů!
A ta dokonalost tady dole, blábolili,
je více, než bohové kdy nastolili.
Reptající surovci byli spokojení,
S ministry a vládním nastavením.*

*Ale i tak s každým úspěchem smradlavým,
jako zatracené bytosti bez nápravy,
proklínali politiky, armádu, loděnici,
zatímco všichni kleli: Zatracení podvodníci!
Ač si byli vědomi vlastních nepravostí,
nemohli u jiných snést nemravnosti.*

*Jeden, co měl velký podnik,
díky podvodu pána, krále a chudých,
stále se oháněl troufalými výkřiky:
Země musí smrdět všemi podvodníky!
A kdo si myslíš, že je to mentorující pachole?
Rukavičkář, co prodal jehně za batole.
Žádný podnik nebyl bez hříchu,
oni si však zachovali svou pýchu.
Všichni lotři prohlašovali s nestydatostí:
Dobří bohové, kdybychom tak žili v poctivosti!
Pousmívali se nad svojí drzostí,
nazvali hledáním smyslu, když s radostí
vždy kleli na to, co se jim zamlouvalo,
což boha Jupitera rozčarovalo, a tak zasáhnul.
Konečně se vztekem hlučnému úlu slíbil,
zbavit ho podvodů, a tak učinil.
V tu chvíli se hříšnost ulekla,
a před poctivostí poklekla.*

*Ukázaly se jim, jako osvícení,
ty zločiny, co se stydí vidět, a pohoršení,
je teď v tichu přiznávají,
studem se nad nimi červenají.
Jako děti, jež by zakrývaly chyby,
a jejich výraz by značil pochyby.*

*S představou, když si je prohlédli,
že jiní vidí, co provedli.*

*Ó Bohové! Jaké zděšení,
jak obrovské a náhlé bylo to proměnění!
Za hodiny půl, po ctnosti kalibru,
maso spadlo na penci za libru.
Z pokrytectví zbyla už jen fraška,
z velkého státníka se muž měnil na šaška.*

*Jiní, ve vypůjčeném známém vzhledu,
připadali si jak cizinci od pohledu.
Dlužníci, co měli prý do kapsy hluboko,
najednou přiznali, že to bylo jen na oko.
Když pak dlužník neměl částku takovou,
věřitel ho propustil s pouhou omluvou.*

*Ti kdysi hříšní stáli oněměle,
a upustili ten zašíváný oblek rozmrzele.
A kdo by mohl míň prospívat,
než v čestném úlu advokát.
Všichni krom těch, co byli potřeba,
odešli s inkoustem a bez chleba.*

*Za pravdu jedni opustili věznicí,
jiní opustili svět na šibenici.
Žaláře s jejich průvodem byli nechtění,
a tak odchodem ukončili svá trápení.
První kráčeli kováři s jejich mřížemi, zámky,
okovy, železnými vraty a kovovými náramky.
Dále strážé, dozorcí a žaláři,
a před Bohyní spravedlnosti kráčejí,*

*její panoš-hlavní a nejvěrnější.
Velký soudce nenesl meč nejchtěnější,
ale jeho vlastní nástroje-kord a sekyru.
Poté na mraku ta, co ztratila víru,
byla zrazená spravedlnost,
vezena vzduchem, její výsost.
Kolem jejího kočáru v kruhu,
byli seržanti, žebráci všeho druhu.
Šerifové a celá policie,
co nutívali k slzám provinilé.*

*Lékaři žili, zatímco lidé byli nemocní,
nikdo by nepředepsal, jen ti pravomocní.
Kterých však bylo tak málo,
že se na každého nedostalo.
Odmávli marné soupeření,
a zbavovali včely utrpení.
Nechali léků z podvodných států,
dali přednost vlastnímu opiátu.
Vědouce, že Bohové by neposlali choroby,
do národů bez léčebné metody.*

*Jejich duchovenstvo se probudilo z lenosti.
Poutníky nevíтали za zlaťák, ale z laskavosti.
Sami bez otěží hříchu sloužili,
a pokorně se k bohům modlili.
Stáhli se všichni ti neschopní či ti co tušili,
že by jejich službu neužili.
Nebyla totiž práce pro kdekoho,
(jestli úl potřebuje vůbec někoho.)
Jen pár zůstalo s veleknězem,
který byl pokorou povznesen.*

*On sám zaujat ve svaté povinnosti,
zanevřel na jiné státní záležitosti.
Žádného nevyhnal bez sytosti,
ni nekradl plat chudobnému,
nýbrž dával krmi hladovému.
Chudáci našli chléb, jenž hlad jim vyřeší,
tuláci v nouzi stravu a přístřeší.*

*Mezi velkými ministry krále,
a všemi podřízenými, nenadále,
byly obrovské zvraty,
protože skromně teď žili za své platy.
To, že by chudá včela tázala se, na čem jí záleží,
na drobnou částku, která jí náleží,
a nějakým úředníkem byla přinucena,
peníze vydat či nebýt vyplacena,
bylo teď aktem čirého podvodu,
ač kdysi šlo o pracovní výhodu.
Všechny pozice, kdysi vedeny třemi,
co se spolu protloukali potížemi,
a často jako symbol loajálnosti,
podporoval jeden druhému špatnosti.
Jsou nahrazeny jediným bez váhání,
čímž tisíce včel přijde o zaměstnání.*

*Žádná pocta nemohla být spokojena,
než byla dlužná částka zaplácena.
Livreje jsou pověšeny na hřebík,
a propuštěn je služebník.
Prodají velká sídla a statných koňů stáje,
aby se splatily dlužené výdaje.*

*Zbytným nákladům se vyhýbají silami všemi,
nemají žádná vojska za hranicemi.
Smějí se úctě ostatních,
a prázdné slávě z válek státních.
Bojují kvůli jejich zemi jen když je zdrávo,
tedy když je v sázce svoboda či právo.*

*Ted' hled' na slavný úl a blouzni,
jak poctivost a obchod souzní!
Velkolepost je pryč, zhasíná zář,
a ukazuje zcela jinou tvář.
Neboť nejen že se vytratili,
ti, kteří velké sumy utratili,
ale masy, co penízem spoléhali na ně,
byli nuceni udělat úplně to samé.
Naneštěstí jiným řemeslům uletěly,
a zboží se již nepřerozdělí.*

*Zázračné paláce a divy další,
jež jako v Thébách-vyzdvihnuty falší,
budou zpustošeny, protože vyvolení,
dobře postavení a kdysi spokojení,
by radši zemřeli, než aby viděli,
tu zřejmou vznešenost, co se rozpadá.
Cena půdy i domů padá,
nové budovy už se nestaví,
což řemeslníky o práci připraví.
Žádný již nespílá umění sochaře,
nehledě na malíře a tesaře.*

*A ti, co zůstali? Těm, na čem záleží?
Ne za co utrácet, ale jak přežít.*

*Než aby zaplatili v krčmě účet,
radši zůstali doma bručet.*

*Žádní obchodníci v celém úlu,
ani ti, co neměli v obchodech smůlu,
ted' nemohly nosit zlaté látky či si nevinně,
libovat v Creme Brulée a ve víně.
I ten dvořan je pryč, také jeho slečna,
co utráceli zlaťáky donekonečna.*

*Povýšená Chloe, aby žila z majestátu,
přiměla manžela krást z vlastního státu.
Ale ted' prodává nábytek, kterým se chlubila její vila,
nábytek, co v Indii vyplenila.
Skončí s utrácením velkých sum,
ze skromnosti je její um.
Znevažující a vrtkavý věk již je minulostí,
však látky i móda stále přítomností.
Tkadlec, co šaty zlatem prošívá
a všechna řemesla, co jeho odkrývá,
vymizeli.*

*A tak klid a nadbytek roste,
a všechno je levné a prosté.
Příroda je osvobozená od rukou zahradníka,
a všechno ovoce ve vlastním čase vzniká.
Ale vzácnosti nemohou být nalezeny,
pokud snahy je získat nejsou vyplaceny.*

*Pýcha a blahobyť z úlu odešli,
a tak se včely s bohatstvím rozešli.
Už nejen kupci, nýbrž společnosti,*

*se svého podniku musily zprostit.
Všechna umění a řemesla zanechala výmyslů.
Spokojení se se zhoubou průmyslu,
je přiměje opěvovat jejich domácí krámy,
nedychtit po těch co nejsou jim známy.
A tak jich jen pár ve velkém úlu zbylo.
Mnoho se s zármutkem pohřbilo,
za útoků nepřátelských úlů včelích,
kterým stále udatně čelí.
Umírají nebo přežívají když,
najdou zas další obrněnou skrýš.
Žádný úplatný v armádě není,
všichni zbrojí až do ochromení.
S jejich odvahou a bratrstvím,
byli korunováni vítězstvím.
To vítězství si však daň svou vzalo,
neb na tisíce včel zmizelo natrvalo.
Po utužení prací a bolestí,
samotné pohodlí bylo prý neřestí.
K čemu pak okázalé bydlení,
když žádná včela stejně tam nelení?
Letěly do dutého stromu,
letěly vstříc ctnosti, letěly domů.*

Ponaučení

Nech těch nářků, vždyť jen blázni dřou,

Aby vytvořili společnost poctivou.

Užívat života a pak se pomodlit,

bojovat ve válce, pak žít v pohodlí,

bez hříchu je to jen,

pouhopouhý sen.

Nutný je blahobyť, pýcha a podvody,

neb nám to přináší každému výhody.

Hlad je zlo. To každý ví.

Kdo však jí, aniž je hladový?

Na polích hojně roste réva,

pak se z ní špatné víno slévá.

Réva, co zanedbaná byla,

ostatní kytky udusila.

Když pak se stříhala po roce,

přinesla nádherné ovoce.

Z neřesti se prospěch stává,

když ji ústava spoutává.

Dobří, a že jich moc není,

jsou nutností pro každou zemi,

jak hlad vedoucí k najezení.

Národy posedlé ctností,

nebudou žít v honosnosti.

Na cestě ke zlaté době

jdou neřest a čest vždy při sobě.

21 PŘÍLOHA 2: BAJKA O VČELÁCH: ORIGINÁL

The Grumbling Hive

or

Knives turned Honest

*A spacious hive well stocked with bees,
that lived in luxury and ease;
and yet as famed for laws and arms
as yielding large and early swarms;
was counted the great nursery
of sciences and industry.*

*No bees had better government,
more fickleness, or less content:
they were not slaves to tyranny,
nor ruled by wild democracy;
but kings, that could not wrong, because
their power was circumscribed by laws.*

*These insects lived like men, and all
our actions they performed in small:
they did whatever's done in town,
and what belongs to sword or gown,
though th' artful works, by nimble slight
of minute limbs, 'scaped human sight;*

*yet we've no engines, labourers,
ships, castles, arms, artificers,
craft, science, shop, or instrument,
but they had an equivalent:*

*which, since their language is unknown,
must be called as we do our own.*

*As grant that among other things
they lacked dice, yet they had kings;
and those had guards; from whence we may*

*justly conclude they had some play,
unless a regiment be shown
of soldiers that make use of none.
Vast numbers thronged the fruitful hive;
yet those vast numbers made them thrive;
millions endeavouring to supply
each other's lust and vanity;
while other millions were employed,
to see their handiworks destroyed;
they furnished half the universe;
yet had more work than labourers.
Some with vast stocks, and little pains,
jumped into business of great gains;
and some were damned to scythes and spades
and all those hard laborious trades,
where willing wretches daily sweat
and wear out strength and limbs to eat,
while others followed mysteries,
to which few folks bind apprentices;
that want no stock but that of brass,
and may set up without a cross
as sharpers, parasites, pimps, players,
pick-pockets, coiners, quacks, soothsayers,
and all those that in enmity,
with downright working, cunningly
convert to their own use the labour
of their good-natured heedless neighbour.
These were called 'knaves', but bar the name,
the grave industrious were the same:
all trades and places knew some cheat,
no calling was without deceit.
The lawyers, of whose art the basis*

*was raising feuds and splitting cases,
opposed all registers, that cheats
might make more work with dipped estates;
as wer't unlawful that one's own
without a law-suit should be known.
They kept off hearings wilfully,
to finger the refreshing fee;
and to defend a wicked cause,
examined and surveyed the laws,
as burglars shops and houses do,
to find out where they'd best break through.
Physicians valued fame and wealth
above the drooping patient's health,
or their own skill. The greatest part
studied, instead of rules of art,
grave pensive looks and dull behaviour
to gain the apothecary's favour;
the praise of midwives, priests, and all
that served at birth or funeral.
To bear with the ever-talking tribe,
and hear my lady's aunt prescribe
with formal smile and kind 'How do ye?'
to fawn on all the family;
and, which of all the greatest curse is,
to endure the impertinence of nurses.
Among the many priests of Jove,
hired to draw blessings from above,
some few were learned and eloquent,
but thousands hot and ignorant:
yet all passed muster that could hide
their sloth, lust, avarice and pride;
for which they were as famed as tailors*

*for cabbage, or for brandy sailors;
some, meagre-looking, and meanly clad,
would mystically pray for bread,
meaning by that an ample store,
yet literally received no more;
and, while these holy drudges starved,
the lazy ones, for which they served,
indulged their ease, with all the graces
of health and plenty in their faces.
The soldiers, that were forced to fight,
if they survived, got honour by it;
though some, that shunned the bloody fray,
had limbs shot off, that ran away:
some valiant gen'ral's fought the foe;
others took bribes to let them go:
some ventured always where 'twas warm,
lost now a leg, and then an arm;
till quite disabled, and put by,
they lived on half their salary;
while others never came in play,
and stayed at home for double pay.
Their kings were served, but knavishly,
cheated by their own ministry;
many that for their welfare slaved,
robbing the very crown they saved:
pensions were small, and they lived high,
yet boasted of their honesty.
calling, whene'er they strained their right,
the slippery trick a 'perquisite';
and when folks understood their cant,
they changed that for 'emolument';
unwilling to be short or plain,*

*in anything concerning gain;
for there was not a bee but would
get more, I won't say, than he should;
but than he dared to let them know,
that paid for it; as your gamesters do,
who, though at fair play, ne'er will own
before the losers what they've won.
But who can all their frauds repeat?
the very stuff, which in the street
they sold for dirt to enrich the ground,
was often by the buyers found
sophisticated with a quarter
of good-for-nothing stones and mortar;
though flail had little cause to mutter,
who sold the other salt for butter.
Justice herself, famed for fair dealing,
by blindness had not lost her feeling;
her left hand, which the scales should hold,
had often dropped them, bribed with gold;
and, though she seemed impartial,
where punishment was corporal,
pretended to a reg'lar course,
in murder and all crimes of force;
though some, first pilloried for cheating,
were hanged in hemp of their own beating;
yet, it was thought, the sword she bore
checked but the desp'rate and the poor;
that, urged by mere necessity,
were tied up to the wretched tree
for crimes, which not deserved that fate,
but to secure the rich and great.
Thus every part was full of vice,*

*yet the whole mass a paradise;
flattered in peace, and feared in wars,
they were the esteem of foreigners,
and lavish of their wealth and lives,
the balance of all other hives.
such were the blessings of that state;
their crimes conspired to make them great:
and virtue, who from politics
had learned a thousand cunning tricks,
was by their happy influence
made friends with vice: and ever since,
the worst of all the multitude
did something for the common good.
This was the statescraft, that maintained
the whole of which each part complained:
this, as in music harmony,
made jarrings in the main agree;
parties directly opposite,
assist each other, as it were for spite;
and temperance with sobriety,
serve drunkenness and gluttony.
The root of evil, avarice,
that damned ill-natured baneful vice,
was slave to prodigality,
that noble sin; while luxury
employed a million of the poor,
and odious pride a million more:
envy itself, and vanity,
were ministers of industry;
their darling folly, fickleness,
in diet, furniture and dress,
that strange ridiculous vice, was made*

*the very wheel that turned the trade.
Their laws and clothes were equally
objects of mutability;
for what was well done for a time
in half a year became a crime;
yet while they altered thus their laws,
still finding and correcting flaws,
The Fable of the Bees Bernard Mandeville The Poem
they mended by inconstancy
faults, which no prudence could foresee.
Thus vice nursed ingenuity,
which joined with time and industry,
had carried life's conveniencies,
its real pleasures, comforts, ease,
to such a height, the very poor
lived better than the rich before,
and nothing could be added more.
How vain is mortal happiness!
Had they but known the bounds of bliss;
and that perfection here below
is more than gods can well bestow;
the grumbling brutes had been content
with ministers and government.
But they, at every ill success,
like creatures lost without redress,
cursed politicians, armies, fleets;
while everyone cried 'Damn the cheats!'
and would, though conscious of his own,
in others barbarously bear none.
One that had got a princely store,
by cheating master, king and poor,
dared cry aloud 'The land must sink*

*for all its fraud!'; and whom d'ye think
the sermonizing rascal chid?
A glover that sold lamb for kid.
The least thing was not done amiss,
or crossed the public business;
but all the rogues cried brazenly,
'Good gods, had we but honesty!'
Mercury smiled at the impudence,
and others called it lack of sense,
always to rail at what they loved:
but Jove with indignation moved,
at last in anger swore he'd rid
the bawling hive of fraud; and did.
The very moment it departs,
and honesty fills all their hearts;
there shows them, like th' instructive tree,
those crimes which they're ashamed to see;
which now in silence they confess,
by blushing at their ugliness:
like children, that would hide their faults,
and by their colour own their thoughts:
imagining, when they're looked upon,
that others see what they have done.
But oh ye gods! what consternation,
how vast and sudden was the alteration!
The Fable of the Bees Bernard Mandeville The Poem
in half an hour, the nation round,
meat fell a penny in the pound.
The mask hypocrisy's flung down,
from the great statesman to the clown:
and some in borrowed looks well known,
appeared like strangers in their own.*

*the bar was silent from that day;
for now the willing debtors pay,
even what's by creditors forgot;
who quitted them that had it not.
Those that were in the wrong stood mute,
and dropped the patched vexatious suit:
on which since nothing less can thrive,
than lawyers in an honest hive,
all, except those that got enough,
with inkhorns by their sides trooped off.
Justice hanged some, set others free;
and after jail delivery,
her presence being no more required,
with all her train and pomp retired.
First marched some smiths with locks and grates,
fettors, and doors with iron plates:
next goalers, turnkeys and assistants:
before the goddess, at some distance,
her chief and faithful minister,
Squire Catch, the law's great finisher,
bore not the imaginary sword,
but his own tools, an ax and cord:
then on a cloud the hoodwinked fair,
Justice her self was pushed by air:
about her chariot, and behind,
were serjeants, bums¹ of every kind,
tipstuffs, and all those officers,
that squeeze a living out of tears.
Though physic lived while folks were ill,
none would prescribe but bees of skill,
which through the hive dispersed so wide,
that none of them had need to ride;*

waved vain disputes, and strove to free
the patients of their misery;
left drugs in cheating countries grown,
and used the product of their own;
knowing the gods sent no disease
to nations without remedies.
Their clergy roused from laziness,
laid not their charge on journey-bees;
but served themselves, exempt from vice,
the gods with prayer and sacrifice;
all those that were unfit, or knew
their service might be spared, withdrew:
nor was there business for so many,
(if the honest stand in need of any,)
few only with the high-priest stayed,
to whom the rest obedience paid:
himself employed in holy cares,
resigned to others state-affairs.
He chased no starveling from his door,
nor pinched the wages of the poor;
but at his house the hungry's fed,
the hireling finds unmeasured bread,
the needy traveller board and bed.
Among the king's great ministers,
and all the inferior officers
the change was great; for frugally
they now lived on their salary:
that a poor bee should ten times come
to ask his due, a trifling sum,
and by some well-hired clerk be made
to give a crown, or ne'er be paid,
would now be called a downright cheat,

*though formerly a perquisite.
All places managed first by three,
who watched each other's knavery,
and often for a fellow-feeling,
promoted one another's stealing,
are happily supplied by one,
by which some thousands more are gone.*

*No honour now could be content,
to live and owe for what was spent;
liveries in brokers' shops are hung,
they part with coaches for a song;
sell stately horses by whole sets;
and country-houses, to pay debts.*

*Vain cost is shunned as much as fraud;
they have no forces kept abroad;
laugh at the esteem of foreigners,
and empty glory got by wars;
they fight but for their country's sake,
when right or liberty's at stake.*

*Now mind the glorious hive, and see
how honesty and trade agree.
the show is gone, it thins apace;
and looks with quite another face.
for 'twas not only that they went,
by whom vast sums were yearly spent;
but multitudes that lived on them,
were daily forced to do the same.*

*The Fable of the Bees Bernard Mandeville The Poem
in vain to other trades they'd fly;
all were o'er-stocked accordingly.
The price of land and houses falls;
miraculous palaces, whose walls,*

*like those of Thebes, were raised by play,
are to be let; while the once gay,
well-seated household gods would be
more pleased to expire in flames, than see
the mean inscription on the door
smile at the lofty ones they bore.
The building trade is quite destroyed,
artificers are not employed;
no limner for his art is famed,
stone-cutters, carvers are not named.
Those that remained, grown temperate, strive
not how to spend, but how to live,
and, when they paid their tavern score,
resolved to enter it no more:
no vintner's jilt in all the hive
could now wear cloth of gold, and thrive;
nor Torcol such vast sums advance,
for Burgundy and Ortelans;
the courtier's gone, that with his miss
supped at his house on christmas peas;
spending as much in two hours stay,
as keeps a troop of horse a day.
The haughty Chloe, to live great,
had made her husband rob the state:
but now she sells her furniture,
which the Indies had been ransacked for;
contracts the expensive bill of fare,
and wears her strong suit a whole year:
the slight and fickle age is past;
and clothes, as well as fashions, last.
Weavers, that joined rich silk with plate,
and all the trades subordinate,*

*are gone. Still peace and plenty reign,
and everything is cheap, though plain:
kind nature, free from gard'ners force,
allows all fruits in her own course;
but rarities cannot be had,
where pains to get them are not paid.
As pride and luxury decrease,
so by degrees they leave the seas.
Not merchants now, but companies
remove whole manufactories.
All arts and crafts neglected lie;
content, the bane of industry,
makes them admire their homely store,
and neither seek nor covet more.*

The Fable of the Bees Bernard Mandeville The Poem

*So few in the vast hive remain,
the hundredth part they can't maintain
against the insults of numerous foes;
whom yet they valiantly oppose:
till some well-fenced retreat is found,
and here they die or stand their ground.
No hireling in their army's known;
but bravely fighting for their own,
their courage and integrity
at last were crowned with victory.
They triumphed not without their cost,
for many thousand bees were lost.
Hardened with toils and exercise,
they counted ease itself a vice;
which so improved their temperance;
that, to avoid extravagance,
they flew into a hollow tree,*

blest with content and honesty.

* * * * *

The Moral

Then leave complaints: fools only strive

to make a great an honest hive

to enjoy the world's conveniencies,

be famed in war, yet live in ease,

without great vices, is a vain

Utopia seated in the brain.

Fraud, luxury and pride must live,

while we the benefits receive:

hunger's a dreadful plague, no doubt,

yet who digests or thrives without?

Do we not owe the growth of wine

To the dry shabby crooked vine?

Which, while its shoots neglected stood,

choked other plants, and ran to wood;

but blest us with its noble fruit,

as soon as it was tied and cut:

So vice is beneficial found,

when it's by justice lopped and bound;

nay, where the people would be great,

as necessary to the state,

as hunger is to make them eat.

Bare virtue can't make nations live

in splendour; they, that would revive

a golden age, must be as free,

for acorns, as for honesty.

22 HODNOCENÍ PHDR. MGR. JANA BALONA, PH.D.

Váš text jsem si se zájmem přečetl-leccos pro mne bylo nové nebo postavené do jiného kontextu, než který znám. Nejvíce se mi líbilo propojení sociologického a ekonomického pohledu na věc-zvláště ta kapitola sociologické a psychologické hledisko-také vyjasnění Smithovy neviditelné ruky trhu. Velice dobře-řekl bych zkušeně-pracujete s různými odkazy k důležitým myšlenkám, které Váš výklad obohacují a napojují na smysluplnou linii-třeba Hegelův Pán a Rab se tam skvěle hodí. Celkově jde o velice vyvrálý text-také z hlediska toho, jak se odborné texty píší. Učím na katedře sociologie na FSV UK a mohu říci, že po drobných úpravách by práce mohla být úspěšně předložena jako bakalářská práce.

Opravdu, podařil se Vám pěkný a inspirativní text, klobouk dolů.

Kdybyste uvažovala to třeba pojmut jako článek, myslím, že by to stálo za to, viděl bych to ideálně vystavěné kolem toho M-paradoxu, expozice ekonomicko-sociologicko-psychologických myšlenek bajky a jejich napojení na některé klíčové ekonomicko-morální ideje.

PhDr. Mgr. Jan Balon, Ph.D.